

Herstructurering en sociaal kapitaal

EEN ONDERZOEK NAAR SOCIALE EN FYSIEKE VERANDERINGEN IN DE OOSTERPARKWIJK

rijksuniversiteit
groningen

Lotte Nieuwschepen – s2726335

BSC TECHNISCHE PLANOLOGIE | BACHELORSCHRIJF 2017/2018

Colofon

Titel	Herstructurering en sociaal kapitaal
Ondertitel	Een onderzoek naar sociale en fysieke veranderingen in de Oosterparkwijk.
Auteur	Lotte Nieuwschepen lottenieuwschepen@gmail.com
Opleiding	Bachelor Technische Planologie Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen Rijksuniversiteit Groningen Studiejaar 2017-2018
Begeleider	Barend Wind b.j.wind@rug.nl
Inleverdatum	19 januari 2018
Versie	Definitief
Illustratie voorpagina	Uitzicht op de Velden in de Oosterparkwijk. Foto: Jos Jansen op de Haar, 09-03-2012.

Inhoudsopgave

Colofon	1
Inhoudsopgave	2
Samenvatting.....	3
1. Inleiding.....	4
1.1 Achtergrond.....	4
1.2 Onderzoeksprobleem	5
1.3 Leeswijzer	5
2. Theoretisch kader.....	6
2.1 Inleiding	6
2.2 Sociaal kapitaal	6
2.3 Sociaal kapitaal in de wijk.....	7
2.4 Ongelijkheid in sociaal kapitaal	8
2.4 Herstructurering.....	10
2.5 Herstructurering en sociaal kapitaal	11
2.6 Conceptueel model	12
2.7 Hypothese.....	12
3. Methodologie	13
3.1 Inleiding.....	13
3.2 Case study benadering	13
3.3 Data verzameling enquête	13
3.4 Secundaire dataverzameling en document analyse.....	15
3.5 Reflectie datakwaliteit.....	15
3.6 Ethiek.....	15
4. Resultaten herstructurering.....	16
4.1 Inleiding.....	16
4.2 Achtergrond.....	16
4.3 Herstructurering in de wijk.....	16
4.4 Bevolkingsveranderingen in de wijk.....	17
5. Resultaten enquête	19
5.1 Inleiding.....	19
5.2 Algemene variabelen.....	19
5.3 Sociaal kapitaal	21
6. Conclusie en discussie	25
6.1 Beantwoording hoofdvraag en deelvragen.....	25
6.2 Herstructurering.....	25

6.3 Sociaal kapitaal	25
6.4 Herstructurering en sociaal kapitaal	26
6.5 Reflectie.....	26
7. Literatuur.....	28
Bijlage A: Enquête	32

Samenvatting

Wijkvernieuwing is sinds 1997 in Nederland een belangrijke manier om bestaande wijken op te knappen en te verbeteren. Verschillende ingrepen werden gedaan in wijken met een eenzijdige woningvoorraad en economische en sociale problemen. Een van de wijken die onder handen is genomen is de Oosterparkwijk in Groningen. Nieuwbouw, renovatie en ingrepen op lagere schaalniveaus hebben geleid tot een instroom van nieuwe bewoners in de wijk. Het vraagstuk wat hieruit voortkomt is wat deze fysieke veranderingen voor invloed hebben op de bewoners in de wijk. De centrale vraag die gesteld wordt luidt dan ook: Wat zijn de verschillen in sociaal kapitaal voor de bewoners voor en na herstructurering in de Oosterparkwijk? Door middel van een enquête is het sociaal kapitaal van bewoners voor en na de herstructurering gemeten. Daarnaast is met behulp van secundaire data van het CBS en de gemeente Groningen getracht een beeld te schetsen van de ingrepen en doelen van de herstructurering in de wijk. Er is geen verschil is gevonden in sociaal kapitaal van bewoners voor en na de herstructurering. Met behulp van een meervoudige lineaire regressie analyse is het wel duidelijk geworden welke variabelen positief bijdragen aan sociaal kapitaal. Wanneer bewoners tevreden zijn over de wijk en hun woning, wordt het sociaal kapitaal verhoogd. Ook bewoners die middelbaar- en hoger opgeleid zijn hebben meer sociaal kapitaal. Het heeft dus zin om de kwaliteit van wijk en woning hoog te houden, en midden- en hoge inkomensgroepen een kans te geven op de lokale woningmarkt.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

wijkvernieuwing is een veelgebruikte methode om bestaande wijken op te knappen en te verbeteren. Deze vernieuwingen omvatten naast fysieke ingrepen ook sociale, culturele en economische maatregelen. Denk bijvoorbeeld aan het slopen, samenvoegen en splitsen van woningen, het omzetten van huur- naar koopwoningen en het ontwikkelen van actief burgerschap. Op deze manier wordt gewerkt aan een grotere differentiatie van woningen en verbetering van de woningmarktpositie en leefbaarheid. Dit ingewikkelde proces van vernieuwing kent onvoorspelbare uitkomsten. Denk bijvoorbeeld aan de consequenties van het op gang brengen van een verhuisdynamiek binnen de wijk (Van der Pennen, 2004; Kleinhans, 2005).

Binnen de wetenschappelijke literatuur is veel geschreven over mogelijke gevolgen van dergelijke vernieuwingen, zoals gentrificatie en segregatie. Conclusies van onderzoeken zijn hierover nogal wisselend. Een voorbeeld van een negatief effect is een onderzoek naar gentrificatie in Kopenhagen (Larsen & Hansen, 2008). De onderzoekers stellen dat de oorspronkelijke intenties voor het plan van een wijk niet aansluiten op de uiteindelijke uitkomsten, veel individuen zijn gedwongen vertrokken uit de buurt omdat ze geen geschikte woning meer hadden (Larsen & Hansen, 2008). Ook zijn positieve uitkomsten binnen onderzoek naar de gevolgen van wijkveranderingen te ontdekken. Veldboer & Kleinhans (2013) onderzoeken het vertrouwen in de wijk na vernieuwingen in Amsterdam en zien juist een groter vertrouwen binnen de wijk ontstaan en weinig gevallen van vertrek van etnische minderheden. Dit komt volgens hen omdat na vernieuwingen in Amsterdamse wijken het tempo waarin de gentrificatie optreedt laag is en de onderlinge sociale processen slechts een milde vorm hebben (Veldboer & Kleinhans, 2013).

Om inzicht te krijgen in de sociale effecten wordt gebruikgemaakt van het concept sociaal kapitaal. Door Sampson & Raudenbush (1999) is een theorie geformuleerd die inzicht geeft in het mechanisme achter sociale en fysieke wanorde. Zij stellen dat sociale netwerken in een wijk de informele controle bevorderen en daarmee bijdragen aan een verminderde sociale en fysieke wanorde. Hieruit blijkt het belang van het hebben van sociale netwerken in een wijk. Die sociale netwerken zijn op hun beurt een belangrijk onderdeel van sociaal kapitaal. Daarom wordt in dit onderzoek gebruikgemaakt van dit concept om conclusies te trekken over de sociale effecten.

De mate waarin deze netwerken een hulpbron zijn, is een vorm van sociaal kapitaal. Het gaat hierbij niet om zeer intensieve contacten, maar wijdvertakte netwerken met niet intensieve of niet frequente contacten. Dit in tegenstelling tot het concept sociale cohesie, waarbij het gaat om intensieve relaties binnen netwerken. Het gaat daarnaast meer over de 'traditionele' contacten, terwijl de wijze en het schaalniveau van sociale contacten veranderd zijn. Om deze reden is ervoor gekozen om geen gebruik te maken van het concept sociale cohesie (Kleinhans, 2005).

Het sociaal kapitaal is van belang als het gaat om beleid om de wijk te verbeteren. Forrest & Kearns (2001) stellen dat zonder voldoende sociaal kapitaal de gewenste effecten uitblijven of niet standhouden. Wijken waar de band tussen buurtbewoners, het vertrouwen en wederkerigheid zwak zijn missen de kwaliteiten die nodig zijn voor verbetering.

De case die onderzocht wordt is de Oosterparkwijk in Groningen. Een interessante wijk, omdat er de afgelopen 20 jaar veel is veranderd. Gedeeltes van de wijk zijn opgeknapt en verkocht. "Net als in de Amsterdamse Jordaan, ontdekten yuppen de gerenoveerde huizen in bijvoorbeeld het Blauwe Dorp. In deze buurt van de Oosterparkwijk wonen nu voornamelijk jonge tweeverdieners" (Dagblad van het Noorden, 07-12-16). De oorspronkelijke 'Oosterparkers' hebben hun wijk zien veranderen van een echte volkswijk, naar een moderne schilwijk. Voor dit onderzoek worden de bewoners zelf als

uitgangspunt genomen om uiteindelijk een conclusie te trekken over de sociale effecten van herstructurering in de wijk. Dit onderzoek past hiermee binnen de discussie of wijkvernieuwing positieve of negatieve impact heeft op de bewoners en kan een duidelijker beeld schetsen over de perceptie van bewoners zelf. Het onderzoek draagt hierdoor bij aan het actueel maatschappelijk en beleidsmatig vraagstuk wat betreft sociale implicaties. Met deze kennis kan in de toekomst beter worden ingespeeld op gevolgen van herstructurering.

Ten tweede levert het onderzoek een bijdrage aan de wetenschappelijke uitwerking en operationalisering van het concept sociaal kapitaal in de context van wonen en buurten. Sociaal kapitaal is veelvuldig toegepast in studies naar integratie van migranten (Pinkster et al., 2008), maatschappelijke en politieke participatie (Hooghe, 1999; Putnam, 2000), economische ontwikkelingen (Fukuyama, 1995) en ook al vaker in combinatie met geherstructureerde buurten (Priemus et al., 2007; Kleinmans, 2005).

1.2 Onderzoeksprobleem

Het probleem dat hieruit naar voren komt is dat de sociale impact van vernieuwingen niet altijd duidelijk is of overeenkomt met de doelstellingen van de gemeente. De bewoners zijn de personen die, zowel tijdens en na, het dichtst bij de vernieuwingen staan. Het doel van dit onderzoek is daarom inzicht krijgen in de sociale impact van wijkvernieuwingen op bewoners in de Oosterparkwijk. Hiervoor zijn gegevens nodig van 20 jaar geleden, en van nu. Dit is opgelost door middel van het stellen van retrospectieve vragen in een enquête.

De centrale vraag die gesteld wordt luidt: *Wat is de invloed van herstructurering op het sociaal kapitaal van bewoners van de Oosterparkwijk?* Hieruit volgen enkele deelvragen:

- 1. Welke vernieuwingen zijn gedaan in de Oosterparkwijk die onderdeel zijn van het herstructureringsplan van de gemeente Groningen?*
- 2. Welke veranderingen op het gebied van bevolkingssamenstelling heeft de herstructurering met zich meegebracht?*
- 3. Wat is het sociaal kapitaal van bewoners van de Oosterparkwijk?*
- 4. In hoeverre zijn de verschillen in sociaal kapitaal te verklaren door de herstructurering?*

Op basis van deze antwoorden kan de sociale impact van vernieuwing op de bewoners zelf worden onderzocht.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt de theoretische basis gelegd voor dit onderzoek. De concepten worden gedefinieerd en verbanden worden gelegd. Dit resulteert in een conceptueel model die aan het eind van het hoofdstuk wordt gepresenteerd. De verbanden en verwachtingen worden hierin schematisch weergegeven. In hoofdstuk 3 volgt de verantwoording en uitleg van de gebruikte methoden. In hoofdstuk 4 en 5 worden de resultaten van de data-analyse gepresenteerd. Uit deze data wordt in het laatste hoofdstuk een conclusie gegeven en de hoofd- en deelvragen worden beantwoord. Tevens wordt gereflecteerd op dit onderzoek en worden aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

2. Theoretisch kader

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de theorie die de basis voor dit onderzoek vormt. De relevante begrippen, sociaal kapitaal en herstructurering, worden gedefinieerd en er wordt een achtergrond geschetst. Daarnaast wordt het begrip sociaal kapitaal in de context van de wijk geplaatst. Tot slot wordt het theoretisch model gevormd en uitgelegd.

2.2 Sociaal kapitaal

Een vraag die uit het onderzoeksprobleem volgt is op welke manier je het beste een wijk kunt benaderen wat betreft de sociale omgeving. Een goede indicator hiervoor is het concept sociaal kapitaal. Door onder andere Putnam (1993;1996) is sociaal kapitaal populair geworden binnen de wetenschap. Hij onderzoekt in een van zijn eerste werken over sociaal kapitaal in 1993 de verschillen tussen regionale overheden in Noord- en Zuid-Italië met betrekking tot burgerlijke betrokkenheid. Het concept wordt hiermee in de context van politieke instituties geplaatst. De definitie van sociaal kapitaal die hij hierbij hanteert is:

“kenmerken van sociale organisatie zoals netwerken, normen en vertrouwen die de coördinatie en samenwerking bevorderen voor wederzijds voordeel” (Putnam, 1993, p. 95).

Het gaat hierbij om de toegang tot hulpbronnen die voortvloeien uit sociale netwerken, normen, vertrouwen en wederkerigheid, waarbij deze aspecten onderling gerelateerd zijn (Feldman & Assaf, 1999). De aspecten zijn volgens Putnam (1993) associaties tussen mensen die samenwerken voor het gezamenlijke voordeel van de gemeenschap. Deze definitie is vrij breed en heeft een collectieve benadering van sociaal kapitaal. Bij deze benadering staan de culturele componenten van sociaal kapitaal centraal; de waarden en normen, het vertrouwen en wederkerigheid. Hij linkt sociaal kapitaal hiermee aan de effectiviteit van politieke instituties en economische groei en stelt dat de al eerder genoemde betrokkenheid van een gemeenschap leidt tot samenhang en actieve burgers en daarmee betere politieke besluitvorming (Putnam, 1996). Juist in deze tijd, waar een hernieuwde interesse is in ‘local community, self-help and mutuality’ is die betrokkenheid heel belangrijk (Forrest & Kearns, 2001).

Een ander invloedrijk onderzoek naar sociaal kapitaal komt van Bourdieu (1986). Zijn werk beschrijft verschillende dimensies van kapitaal, namelijk economisch-, cultureel- en sociaal kapitaal, en onderzoekt de relaties tussen deze dimensies. Hij stelt dan ook dat niet alleen economische status, maar ook de drie vormen van kapitaal invloed hebben op de klassepositie van een persoon.

Zijn definitie van sociaal kapitaal luidt:

“het geheel van de bestaande of potentiële bronnen die verbonden zijn aan het bezit van een duurzaam netwerk van min of meer geïnstitutionaliseerde relaties van wederzijdse bekendheid en erkenning – oftewel, een lidmaatschap bij een groep, waarbij de groep de ruggeleuning geeft voor het collectieve kapitaalbezit” (Bourdieu, 1986, p.249).

Het gaat hierbij om relaties tussen mensen waaruit bestaande of potentiële hulpbronnen ontstaan. Deze definitie is al minder breed en heeft een individuele insteek. Bourdieu legt hier dan ook niet de nadruk op de ‘community’ maar vooral op de dagelijkse routine van individuen. Die herhaalde interacties dragen bij aan het vormen van sociaal kapitaal. Daarmee past de focus van Bourdieu bij de individuele benadering, namelijk focus op de omvang en intensiteit van sociale relaties. Hier wordt de focus echter gelegd op de dominante klasse die het meest profiteert van het kapitaal en niet zozeer op de nadelen die ontstaan bij andere klassen (Bourdieu, 1986;Morrow, 1999).

Het individuele aspect komt ook terug in de definitie van Van der Gaag & Snijders (2002). Deze luidt:

“de collectie van hulpbronnen in bezit van de leden van een persoonlijk netwerk van een individu, die beschikbaar zijn voor het individu als resultaat van de geschiedenis van deze relaties” (Van der Gaag & Snijders, 2002, p.3.).

Dit is een heldere definitie die duidelijk de toegang tot hulpbronnen ziet als belangrijkste factor binnen sociaal kapitaal en daarom een individuele benadering heeft.

Aangevuld met de definitie van Putnam (1993) en Bourdieu (1986), komen we tot de volgende definitie van sociaal kapitaal die voor dit onderzoek wordt gehanteerd:

De hulpbronnen van een individu die ontstaan door kenmerken als vertrouwen, normen en waarden en het bezitten van een duurzaam netwerk, die voordelen met zich meebrengen.

De individuele en collectieve benadering zijn niet zo zwart-wit als het lijkt, sociale relaties waarin hulpbronnen verankerd zijn kunnen voordelen brengen voor zowel het collectief als individuen binnen dat collectief. Uit de definities van Bourdieu (1986) en van Van der Gaag & Snijders (2002) blijkt dat het sociale netwerk de kern is van sociaal kapitaal. Desondanks zijn de andere componenten, zoals normen, waarden en vertrouwen, cruciaal voor het vormen van sociaal kapitaal. Een sociaal netwerk zou het begeven zonder deze elementen (Ferlander, 2007). Hierom worden bij het meten van sociaal kapitaal ook indirecte effecten, zoals vertrouwen en normen en waarden, meegenomen.

Voor dit onderzoek is sociaal kapitaal in de context van de wijk van belang, maar hierbij moet gezegd worden dat over het sociaal kapitaal binnen een wijk geen strikte conclusies getrokken kunnen worden. De sociale netwerken van wijkbewoners beperken zich over het algemeen niet tot de wijk, ze zijn veel breder dan dat (Van Kempen & Van Beckhoven, 2003). Daarom wordt voor dit onderzoek de nadruk gelegd op alledaagse sociale interacties zoals die in een wijk kunnen voorkomen. Deze bestaan uit terloopse sociale interacties, wederkerigheid, gedeelde normen en waarden en ervaringen van vertrouwen tussen bewoners, die enkel gemeen hebben dat ze in dezelfde wijk wonen (Kleinmans, 2005).

2.3 Sociaal kapitaal in de wijk

Uit de definities van Putnam (1993), Bourdieu (1986) en Van der Gaag & Snijders (2002) blijkt dat het sociaal kapitaal van een individu op basis van veel aspecten tot stand komt. Dit is onderzoek gericht is op sociaal kapitaal in de wijk, daarom worden de componenten die gehanteerd zijn voor dit onderzoek gebaseerd op onderzoek van Flint & Kearns (2006) die ook op deze schaal onderzoek doen. De verschillende domeinen van sociaal kapitaal zijn door Flint & Kearns (2006) vastgesteld als empowerment, participatie, verenigingsactiviteiten, wederkerigheid en toegang tot hulpbronnen, aansluiting, vertrouwen, veiligheid en normen en waarden. Empowerment laat zich lastig meten en is daarom niet meegenomen in dit onderzoek. Ook in andere onderzoeken (Priemus et al., 2007; Kleinmans, 2005) naar geherstructureerde wijken is deze achterwege gelaten. Andere componenten volstaan om toch een beeld te krijgen van het sociaal kapitaal.

Participatie en verenigingsactiviteiten

De twee componenten participatie en activiteiten komen terug in meerdere artikelen over sociaal kapitaal (zie bijvoorbeeld Putnam, 2000; Lelieveldt, 2004). Het engagement dat ontstaat door participeren in bijvoorbeeld buurtverenigingen, draagt bij aan het ontstaan van sociaal kapitaal. Dit komt omdat beide bijdragen aan bijvoorbeeld het vertrouwen binnen een gemeenschap (Putnam, 2000) het ontstaan van sociale netwerken (Bullen & Onyx, 2005) en het oplossen en voorkomen van problemen (Lelieveldt, 2004).

Wederkerigheid en toegang tot hulpbronnen

Toegang tot hulpbronnen ontstaat door interactie tussen buurtbewoners. De hieruit ontstane relaties bieden toegang tot allerlei vormen van hulpbronnen.

Wederkerigheid betekent min of meer dat wanneer men een gunst verleent aan een ander, je in de toekomst een beroep kunt doen op een wederdienst, het geven-en-nemen principe. Deze wederdienst kan ook van iemand anders afkomstig zijn dan de oorspronkelijke ontvanger (Portes, 1998). In een buurt waar de wederkerigheid sterk is kun je stellen dat buurtbewoners voor elkaar zorgen en het sociaal kapitaal dus groot is (Bullen & Onyx, 2005). Voor dit onderzoek valt wederkerigheid onder het domein normen en waarden omdat het gezien kan worden als een algemeen geldende norm onder buurtbewoners.

Normen en waarden

Normen en waarden zijn algemene ongeschreven sociale regels die bestaan in een buurt en waar mensen zich aan houden (Bullen & Onyx, 2005). Volgens Coleman (1988) zijn normen van belang voor sociaal kapitaal, omdat sociale relaties pas werken als ze zowel normen als effectieve sancties op naleving daarvan mogelijk maken. Hierdoor worden bepaalde acties vergemakkelijkt en andere beperkt (Coleman, 1988).

Vertrouwen en veiligheid

Vertrouwen ontstaat uit de verwachting van wederkerigheid, het heeft te maken met de verwachting van een individu dat wanneer hij of zij zich aan bepaalde regels en normen houdt anderen dit ook zullen doen. Dit kan de onderlinge samenwerking vergemakkelijken en sociale banden verbeteren en daardoor bijdragen aan het sociaal kapitaal (Kleinhans, 2005). Veiligheid gaat over het gevoel van veiligheid die bewoners ervaren in hun wijk. Wanneer het gevoel van veiligheid goed is zullen bewoners niet zich beperken in het gebruik van de openbare ruimte (Flint & Kearns, 2006).

Aansluiting

Als laatste is aansluiting van belang voor sociaal kapitaal. Het is van belang dat bewoners het gevoel hebben erbij te horen en zich thuis voelen in de wijk. Verbondenheid met de wijk en haar bewoners is hierbij een voorwaarde voor de opbouw van sociaal kapitaal (Putnam, 2000).

Dit zijn alle meetbare componenten waarmee je een beeld kunt vormen van het sociaal kapitaal van bewoners. Forrest en Kearns (2001) hebben dit gebaseerd op onderzoek van Flint & Kearns (2006), die de impact van woningbouwverenigingen op sociaal kapitaal in een wijk hebben onderzocht. De opdeling is oorspronkelijk bedoeld als bruikbaar blauwdruk voor beleidsimplementaties. Deze acht componenten vormen samen het mechanisme achter sociaal kapitaal.

2.4 Ongelijkheid in sociaal kapitaal

Individuele bewoners in een wijk zullen verschillen in de hoeveelheid sociaal kapitaal omdat ze bijvoorbeeld minder aansluiting hebben met medebewoners. In dit onderzoek wordt de relatie tussen herstructurering en sociaal kapitaal onderzocht, daarom zijn meerdere aspecten die verschillen laten zien in sociaal kapitaal interessant. De hierna volgende uitspraken over herstructurering worden verder toegelicht in 2.4.

Allereerst komt tijdens de herstructurering een verhuisdynamiek op gang die invloed heeft op het sociaal kapitaal. Uit onderzoek van onder andere De Hart (2002) blijkt dat bewoners met een hoge mobiliteit, minder investeren in sociaal kapitaal. Ongeacht andere sociaal-demografische kenmerken is de woonduur dus medebepalend voor het sociaal kapitaal.

Door die verhuisdynamiek vindt een verschuiving plaats in de wijk, de homogeniteit maakt plaats voor een meer heterogene bevolkingssamenstelling. Er zullen veranderingen plaatsvinden in bijvoorbeeld het opleidingsniveau en de leeftijd van bewoners. Wat betreft de homogeniteit stelt Lin (2001) dat mensen over het algemeen de neiging hebben tot sociale interacties met individuen die dezelfde karakteristieken hebben en waar mensen zich zelf aan kunnen spiegelen. Dit duidt erop dat een ongelijke toegang tot sociaal kapitaal bestaat tussen verschillende sociale groepen. Wat betreft het opleidingsniveau concludeert Lin (2001) dan ook dat laagopgeleiden minder sociaal kapitaal bezitten dan hoogopgeleiden omdat zij een relatief homogeen netwerk bezitten en daarom ongelijke toegang hebben tot sociale hulpbronnen ten opzichte van hoogopgeleiden.

Naast deze verschillen worden in dit onderzoek ook andere variabelen meegenomen. Verschillen in de leeftijd van bewoners en het eigendomstype van de woningen sturen in de literatuur het sociaal kapitaal niet een bepaalde richting op, maar zijn wel relevante gevolgen van de herstructurering. Daarnaast wordt aangenomen dat de tevredenheid over de wijk een positieve invloed heeft op het sociaal kapitaal. Forrest & Kearns (2006) stellen namelijk dat de mening van bewoners wat betreft vertrouwen, veiligheid en aansluiting positiever wordt naarmate de fysieke omgeving wordt verbeterd, en dit is immers een onderdeel van herstructurering.

2.4 Herstructurering

Herstructurering is onderdeel van het Nederlandse beleid over stadsvernieuwing en omvat stedelijke vernieuwing op wijkniveau door middel van een ontwikkelingsplan voor de lange termijn. Het primaire instrument van de overheid was hiervoor het differentiëren van de woningvoorraad. Met de schaarse stedelijke ruimte moest zuinig worden omgegaan, daarom wordt in nota stadsvernieuwing 1997 de nadruk gelegd op duurzaam, intensief en gedifferentieerd ruimtegebruik in een omgeving met hoge kwaliteiten (Ministerie van VROM, 1997; Kruijthoff & Haars, 2002).

De term herstructurering wordt in deze nota gebruikt voor het ingrijpen in wijken met een eenzijdig woningbestand en een onaantrekkelijk imago. Het sociaal cultureel planbureau wees in de jaren negentig herhaaldelijk op de concentraties van lage inkomensgroepen en allochtonen als mogelijk ongewenst. De hier ontstane sociale en economische problemen hebben een rol gespeeld als motivatie voor de herstructurering van wijken (Kruijthoff & Haars, 2002).

Bij het ingrijpen in de wijk moest niet alleen geïnvesteerd worden in de woningvoorraad, maar ook in de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van de wijk (Ministerie van VROM, 1997). De fysieke maatregelen die hieruit voortkomen, zoals sloop, ingrijpende renovatie en samenvoeging leiden tot meer variatie in woninggrootte, woningtypen, kwaliteit, prijs en eigendomsverhoudingen in een gebied. De veronderstelde sociale effecten die hieruit voortkomen zijn onder andere een betere woningmarktpositie, een betere reputatie, lagere onderhoudskosten, minder sociale uitsluiting, meer sociale cohesie en toenemende bewonersparticipatie. Voor deze diverse problemen werd herstructurering geacht een oplossing te bieden. Deze oplossingen worden door de nota toegeschreven aan de veronderstelde gunstige effecten van de instroom van hogere sociale klassen (Kleinmans, 2005).

Uit de instroom van hogere sociale klassen blijkt dat de bevolkingssamenstelling van geherstructureerde wijken zal veranderen. Hoe dit verandert ligt vooral aan op welke wijze en in hoeverre de gemeente herstructurering toepast. Wanneer de verschillen in woningtype, prijs en eigendomsverhoudingen groot zijn, zal ook de verandering in bevolkingssamenstelling groter zijn (Kleinmans, 2005). Wel kan er gezegd worden dat veranderingen optreden in sociale karakteristieken van de bevolking, zoals leeftijdsopbouw, opleidingsniveau en gezinssamenstelling. Tevens zal vanwege de aanpak van de fysieke leefomgeving, bijvoorbeeld het eigendomstype van woningen veranderen.

Sociale effecten

Het beleid van differentiatie is veelbesproken binnen de wetenschappelijke literatuur en betekent het creëren van een grotere sociale- en economische mix van bewoners door sloop, nieuwbouw, woningverbetering en verandering van de eigendomsverhouding (Kruijthoff & Haars, 2002).

Een van de aangenomen sociale effecten, namelijk sociale cohesie, is onderzocht door Kleinmans et al (2000). Zij richtten zich daarbij op de centrale vraag: 'leidt differentiatie tot integratie?'. Beleidsmakers verwachten meer sociale cohesie na differentiatie maar Kleinmans et al. (2000) concluderen dat differentiatie niet leidt tot sociale integratie. Gemengd wonen zorgt dus niet automatisch voor gemengd leven.

Er zijn argumenten die aangeven dat de middeninkomens voordelen kunnen leveren aan de wijk, door middel van bijvoorbeeld, betere basisscholen (Arthurson, 2002). Dergelijke succesverhalen worden ondersteund door enkele case studies naar Nederlandse wijken. Na vernieuwingen is het imago van de wijk verhoogd en wordt de omgeving meer gewaardeerd door bewoners (Van Kempen & Van Beckhoven, 2003). Conclusies van onderzoeken laten echter nog geen duidelijke lijn zien wat betreft de sociale effecten van herstructurering. Het is ook van belang dat beleidsmakers hier over het

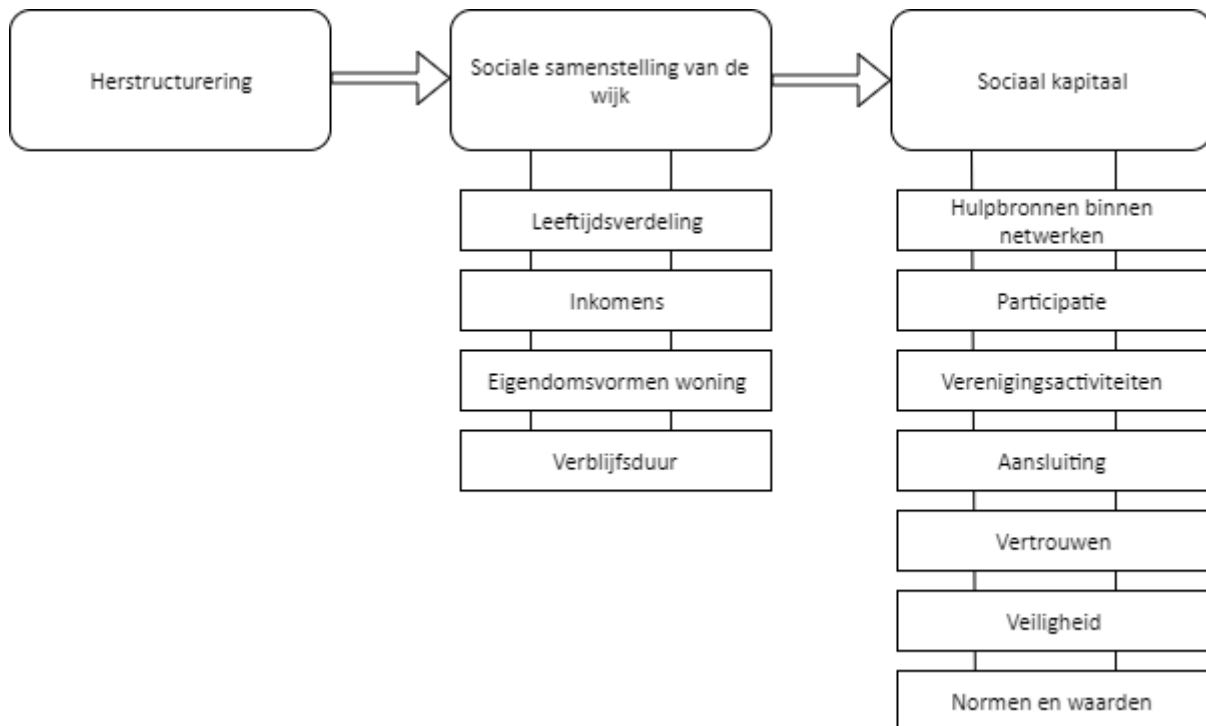
algemeen geen scherpe doelstellingen over formuleren (Kleinhans, 2005). De complexiteit van de keten van oorzaken en gevolgen op wijkniveau zorgt ervoor dat elke case verschillend is.

2.5 Herstructurering en sociaal kapitaal

Binnen het beleid over herstructurering wordt gesproken over de zogenaamde curatieve denklijn. Dit betekent het stimuleren van positieve bevolkingsveranderingen, dermate ingrijpend dat ze sociale veranderingen tot gevolg hebben. Hierbij wordt herstructurering ook verbonden met concepten als sociale cohesie, sociale mix en sociale balans. De instroom van midden- en hogere inkomensgroepen zou leiden tot een verbeterde sociale cohesie, volgens beleidsmakers (Kleinhans, 2005).

Door de herstructurering kan de bevolkingssamenstelling van een wijk dus ingrijpende veranderingen ondergaan. Er wordt verondersteld dat deze veranderingen consequenties hebben voor het sociaal kapitaal. De potentiële interactiepartners worden namelijk gewijzigd door de verhuisdynamiek die op gang komt. Daarnaast richten beleidsmakers zich vaak op het stimuleren van betrokkenheid in de buurt, gezamenlijke normen, vertrouwen en vrijwilligerswerk binnen de gemeenschap. Deze elementen zijn sterk verbonden met het concept sociaal kapitaal (Priemus et al., 2007).

2.6 Conceptueel model

Figuur 1. Conceptueel model waarin de beschreven theorieën en verbanden weergegeven zijn.

Het model in figuur 1 geeft de werking weer tussen de concepten herstructurering en sociaal kapitaal. Herstructurering brengt sociale- en fysieke veranderingen met zich mee, die beide invloed hebben op het sociaal kapitaal in een wijk. Binnen de zeven componenten van sociaal kapitaal treedt verandering op die invloed heeft op het geheel van het sociaal kapitaal van de wijk. In deze these wordt onderzocht wat voor invloed dat is. Empowerment is in dit model niet meegenomen, terwijl het wel in de tabel van Flint & Kearns (2006) staat. Hier is voor gekozen omdat deze variabele niet goed meetbaar is. Daarnaast zijn de algemene variabelen, leeftijd, eigendomsvorm en opleidingsniveau van buurtbewoners, meegenomen die veranderd zijn over de tijd en daarmee ook het sociaal kapitaal beïnvloeden.

2.7 Hypothese

In dit onderzoek wordt getest of de herstructurering invloed heeft gehad op het sociaal kapitaal van de wijk. Met het toetsen van de opgestelde hypothese wordt bijgedragen aan het beantwoorden van de onderzoeksvraag over de relatie tussen sociaal kapitaal en de herstructurering. Er wordt voor dit onderzoek aangenomen dat bewoners van het onderzochte gebied sociale effecten hebben ondervonden of ondervinden door wijkvernieuwingen in hun wijk. De fysieke en sociale omgeving zijn veranderd en hebben invloed op het sociaal kapitaal binnen de wijk. De fysieke omgeving wordt verbeterd en de bevolking zal meer heterogeen zijn dan voor de herstructurering, daarom luidt de hypothese: Het sociaal kapitaal van bewoners van de Oosterparkwijk is na de herstructurering hoger dan voor de herstructurering.

3. Methodologie

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de methode die is gebruikt voor dataverzameling. Allereerst wordt de gekozen case uitgelicht, daarna de gebruikte data verzamelmethode. Daarnaast wordt uitgelegd hoe de data is geanalyseerd en wat de voordelen van deze manier van analyseren zijn. Tot slot wordt ingegaan op de kwaliteit van de verzamelde data en enkele ethische aspecten die naar voren kwamen bij het verzamelen van de data.

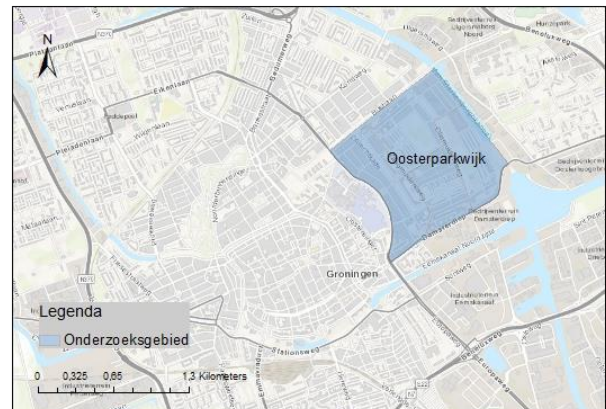
3.2 Case study benadering

Dit onderzoek maakt gebruik van een case study benadering. Dit is een veelgebruikte methode binnen de literatuur over sociaal kapitaal in de wijk (zie bijvoorbeeld Kleinhans, 2005; Pinkster et al., 2008). Een case study is een goede benadering om een gedetailleerd beeld te krijgen van een geografisch fenomeen. Nadelen bestaan echter wat betreft het maken van generalisaties. Een van de doelen van geografisch onderzoek is op basis van een selectie een generalisatie maken over een grotere groep om daardoor een fenomeen beter te begrijpen. In het geval van een case study is het lastig om het fenomeen te generaliseren, omdat het gemeten is in een bepaalde context. Toch kunnen wel structuren of verbanden worden ontdekt. De benadering kan gedetailleerde informatie geven en het mechanisme achter theorieën laten zien (Clifford et al., 2010).

Case selectie

De criteria voor de selectie van een wijk was dat duidelijk sprake moest zijn van herstructurering in de afgelopen 20 jaar. De case die onderzocht wordt in dit onderzoek is de Oosterparkwijk in Groningen. Deze wijk is gekozen, omdat het een wijk is die in 20 jaar veel veranderd is, mede door ingrepen van de gemeente. Daarnaast is, in tegenstelling tot andere wijken in Groningen, de Oosterparkwijk een wijk die vroeger bekend stond als een echte volkswijk. Dit is in een aantal straten zeker nog terug te zien.

De Oosterparkwijk is een van de oudste wijken in Groningen en staat bekend om haar parken en architectuur. De wijk heeft echter een zeer slecht imago gekend en stond zelfs bekend als het 'getto' van Groningen. "Een volksbuurt, zo staat de Oosterparkwijk waar ook het stadion van FC Groningen ligt, bekend. Er staan kleine huizen uit de jaren dertig, met lage huren" (NRC Handelsblad, 02-01-98), zo omschrijft het NRC de wijk na de rellen van oudjaarsnacht 1997. Door vernielingen en inbraken kwam de wijk in het nieuws en kreeg ze het slechte imago die jaren is blijven hangen.

Figuur 2. Onderzoeksgebied in Groningen.

De gemeente heeft hierna besloten de wijk aan te pakken. Nieuwbouw en renovatie hebben veranderingen met zich meegebracht. Het eigen-woning bezit is toegenomen, er is een start gemaakt met kwaliteitsverbetering van woningen en het FC-Groningen stadion is verhuisd naar een andere locatie.

3.3 Data verzameling enquête

Het verkrijgen van data over sociaal kapitaal wordt gedaan door middel van een schriftelijke enquête onder wijkbewoners. Deze methode wordt vaak gebruikt als middel om bijvoorbeeld inzicht te krijgen in de perceptie van bewoners op de wijk of gedragspatronen en sociale interacties (Clifford et al.,

2010). We willen in dit geval de mening van bewoners over verschillende componenten van sociaal kapitaal onderzoeken, daarom is gekozen voor het gebruik van een enquête.

Een voordeel van deze methode is dat door het gebruik van een enquête kwantitatieve data kan worden verzameld over een grote groep bewoners. Dit is dus de meest efficiënte manier om genoeg data te verzamelen voor een statistische vergelijking tussen nieuwe en oorspronkelijke bewoners. Daarnaast is het van belang dat een enquête, in tegenstelling tot interviews of focusgroepen, anoniem is. De vragen gaan over de wijk, en dus ook over de naaste burens van een respondent, daarom kan het zijn dat een bewoner hier in een interview niet open over wil zijn. Een nadeel is wel dat met een enquête geen gedetailleerde informatie kan worden verkregen over de mening van bewoners. Dit is voor een deel opgevangen door het bieden van een leeg tekstvak in de enquête waar bewoners konden opschrijven wat ze nog kwijt willen over dit onderwerp.

Steekproef

Voor het enquête onderzoek geldt dat de hele wijkbevolking de populatie is, echter wordt de enquête slechts onder een steekproef verspreid. Een belangrijk punt hierbij is dat de steekproef een representatieve selectie moet zijn van de gehele populatie, het onderzoek gaat immers over alle wijkbewoners. Om dit te bereiken wordt een selecte steekproef gehouden door een groot aantal enquêtes (minimaal 100) en door op verschillende tijden langs de deuren te gaan in straten die verspreid door de wijk liggen. De straten zijn geselecteerd op basis van hun positie in de wijk, zodat het afnemen van de enquête zoveel mogelijk verspreid gebeurt.

Operationalisering

Sociaal kapitaal wordt meetbaar gemaakt door middel van een schriftelijke enquête. Deze opgestelde enquête zal gebaseerd zijn op de zeven componenten van sociaal kapitaal zoals gedefinieerd door Forrest & Kearns (2006) en het onderzoek van Kleinhans (2005), die al eerder het sociaal kapitaal van wijken in Nederland heeft onderzocht. De eerste vragen verschaffen informatie over de situatie van de bewoner zelf en de vragen erna geven informatie over verschillende onderdelen van sociaal kapitaal. De zeven componenten zijn de verschillende variabelen die worden onderzocht. Elke variabele wordt door middel van een, twee of drie vragen gemeten. De antwoorden worden gegeven door middel van een Likert schaal. De enquête wordt afgesloten met een open ruimte waar de respondent zelf nog opmerkingen neer kan zetten. De vragenlijst maakt het mogelijk te bepalen in welke categorie de bewoner hoort, de oorspronkelijke of nieuwe bewoners, omdat de eerste categorie wordt gevraagd ook vragen in te vullen over 20 jaar geleden.

Analyse

De verzamelde data is verwerkt en geanalyseerd met het programma SPSS. Hierna zijn, om de derde en vierde deelvraag te beantwoorden, statistische toetsen uitgevoerd. De derde deelvraag geeft antwoord op de vraag wat het sociaal kapitaal van bewoners van de Oosterparkwijk is. Hiervoor zijn de antwoorden op de enquête vragen in deel 2 en 3 geaggregeerd tot een sociaal kapitaalcijfer. Hier wordt in paragraaf 5.3 dieper op ingegaan. De vierde deelvraag omvat de verschillen in sociaal kapitaal. Hier is op twee manieren naar gekeken, namelijk verschillen tussen soorten bewoners en verschillen in tijden. Om antwoord te geven op de vraag zijn een meervoudige lineaire regressie analyse en een Wilcoxon rangtekentoets uitgevoerd. De lineaire regressie methode is gekozen omdat verschillende variabelen in samenhang geanalyseerd kunnen worden. Niet alleen kan vastgesteld worden of een verband bestaat, maar ook de sterkte en richting worden gegeven. Hierdoor is het een vrij geavanceerd statistisch instrument.

3.4 Secundaire dataverzameling en document analyse

De data die verzameld wordt voor deelvragen 1 en 2 is gebaseerd op beleidsdocumenten van de overheid en de gemeente Groningen. Deze zijn van belang, omdat allereerst inzicht kan worden gegeven over de oorspronkelijke plannen van de herstructurering. Dit geeft antwoord op deelvraag 1, die de vernieuwingen in de Oosterparkwijk omvat. Ten tweede kan secundaire data van de gemeente Groningen en het CBS informatie verschaffen over veranderingen in bevolkingssamenstelling de afgelopen 20 jaar. Met deze informatie kan deelvraag 2 worden beantwoord.

3.5 Reflectie datakwaliteit

Met dit onderzoek wordt het effect gemeten van herstructurering op sociaal kapitaal. Om zuiver onderzoek te doen moet eigenlijk op twee punten in de tijd worden gemeten, dit is echter niet mogelijk voor dit onderzoek. Dit wordt opgelost door allereerst de respondenten op te splitsen in bewoners die al vóór 2000 in de wijk woonden, en bewoners die later zijn gevestigd. Ook zal een deel van de enquête vragen retrospectief van aard zijn. Door de categorie van oorspronkelijke bewoners een aantal vragen te stellen over het sociaal kapitaal van het verleden kan de verkregen data worden vergeleken. Daarnaast wordt de enquête-data aangevuld met secundaire kwantitatieve data van het CBS en gemeente Groningen zodat de veranderingen in bevolkingssamenstelling de afgelopen 20 jaar beschreven kan worden.

Voor de betrouwbaarheid van de enquêtedata is het van belang dat deze data zo dicht mogelijk de werkelijke situatie benaderd. Na een aantal uren uitvoeren van het enquête onderzoek bleek dat vooral straten met nieuwbouw vaker bereid waren de enquête in te vullen, dan straten met (oudere) sociale huurwoningen. Dit is zo goed mogelijk geprobeerd op te lossen door meer enquêtes af te nemen in straten met sociale huurwoningen, dan in straten met nieuwbouw. Toch kan het zijn dat ondanks deze inzet bepaalde mensen niet bereikt zijn, omdat ze de deur niet open deden of de enquête niet wilden invullen.

Het laatste punt dat invloed kan hebben op de betrouwbaarheid zijn de retrospectieve vragen die deel uit maken van de enquête. Er wordt een vergelijking gemaakt tussen de oorspronkelijke en nieuwe bewoners, daarom zal een deel van de vragen gaan over de situatie van de buurt rond 2000. Hierbij kunnen retrospectieve vertekeningen optreden die bestaan uit de vormen 'telescoping effect' en 'omission effect' (Sudman & Bradburn, 1974 in Deliëns & Van Goor, 1984). Het telescoping effect heeft betrekking op het feit dat respondenten zich over het algemeen gebeurtenissen als recenter herinneren dan feitelijk juist is. Het 'omission' of weglatingseffect betekent dat respondenten zich een bepaalde gebeurtenis of houding uit het verleden geheel niet herinnert. Het omission effect is van belang voor dit onderzoek, omdat het expliciet vraagt naar de houding van respondenten uit het verleden. Het routinematig karakter van de houding zorgt ervoor dat de retrospectieve vragen toch bruikbare data oplevert. Vanwege het feit dat de houding van respondenten waarnaar gevraagd wordt, betrekking heeft op het 'alledaagse' en voor een relatief lange termijn heeft gegolden zullen de vragen goed te beantwoorden zijn. Het kan natuurlijk voorkomen dat een respondent erg twijfelt over een bepaalde vraag, dan zal het beter zijn om deze vraag over te slaan (Deliëns & Van Goor, 1984).

3.6 Ethiek

Ethische overwegingen zijn van belang voor dit onderzoek, omdat de verzamelde data expliciet over bewoners zelf gaat. De respondent geeft dus antwoord op basis van de mening over naaste burens, dit geldt voor bijna alle vragen die het sociaal kapitaal meten. Daarom moet rekening gehouden worden met de privacy van de bewoners. Om de privacy te waarborgen wordt in de enquête gevraagd of de gevraagde gegevens mogen worden gebruikt voor dit onderzoek en wordt vermeld dat hun persoonlijke gegevens niet openbaar gemaakt worden.

4. Resultaten herstructurering

4.1 Inleiding

In de komende twee hoofdstukken zullen allereerst de resultaten besproken worden die voortkomen uit het document- en literatuuronderzoek. In het theoretisch kader is een begin gemaakt met het schetsen van een algemeen beeld bij het concept herstructurering. In dit hoofdstuk zal de herstructurering in de Oosterparkwijk zelf worden uiteengezet.

4.2 Achtergrond

Allereerst is enige achtergrondkennis over de wijk van belang. De Oosterparkwijk is grotendeels gebouwd in de jaren 1925 tot 1935. Bij het ontwerp werd gebruikgemaakt van het behoud van kleinschaligheid en tegelijkertijd het bouwen van een grote hoeveelheid woningen. De wijk is hierdoor ruim opgezet, met veel groen en bijzondere architectuur. De buurten bestaan uit, meestal kleine, beneden- en bovenwoningen en blokken eengezinswoningen. In totaal zijn dit ongeveer 6000 woningen voor bijna 11.000 mensen. In de wijk staan relatief veel sociale huurwoningen (Van den Bergh et al., 2010).

4.3 Herstructurering in de wijk

Naar aanleiding van een aantal publicaties in de jaren 90 werd in 1998 het Convenant Wijkvernieuwing Groningen opgesteld, een gezamenlijk plan van de woningcorporaties en de gemeente. De plannen van herstructurering worden hierin toegelicht en omgezet in cijfers. De herinrichting, herstructurering en wijkvernieuwing worden gedaan met behulp van drie instrumenten: verkoop, samenvoeging en vervanging (Jansen, 1999). Naast ruimtelijke en fysieke vernieuwing wordt ook ingespeeld op sociaal-economische vernieuwing. De schaalgrootte varieert van klein, op tuin en straat niveau, tot groot, bijvoorbeeld de nieuwbouw op het voormalige terrein van het stadion. Enkele relevante projecten worden in de volgende alinea's uitgelicht.

Afbeelding 1. Nieuwbouw in de Hyacinthstraat, met op de achtergrond de oorspronkelijke bebouwing.

In 1998 wordt gestart met grootschalige aanpak van de wijk. In de Florabuurt wordt gestart met het bouwen van koopwoningen in een omgeving waar verder enkel huurwoningen staan. Ook worden woningen samengevoegd tot eengezinswoningen bestemd voor verkoop. In het blauwe dorp begint in 2005 het project voor grootschalige kwaliteitsverbetering van 1000 woningen en de verkoop van randwoningen (Versloot et al., 2011). Een ander grootschalig project is in 2007 gerealiseerd in de Gerbrand Bakkerstraat. De van oorsprong sociale huurwoningen waren toe aan renovatie, hierbij zijn de woningen samengevoegd tot 200 eengezinswoningen bestemd voor verkoop. (Gemeente Groningen, 2012). Ook aan de rand van de Oosterparkwijk, op de plek waar eerst bedrijven stonden, worden nieuwe woningen gerealiseerd in een nieuwe buurt genaamd de Stadswerf. Dit zijn volgens het in 2010 herziene bestemmingsplan voor deze zone, vooral woningen in het midden- en dure segment (Gemeente Groningen, 2010). Het plan is om hier uiteindelijk zo'n 1500 woningen te realiseren (Gemeente Groningen, 2012).

Ook op een kleinere schaal zijn verbeteringen aangebracht in de wijk. In 2009 werden persoonsgerichte maatregelen vastgesteld op het gebied van veiligheid. Bewoners konden bijvoorbeeld anti-inbraak strips laten aanbrengen, brandgangen werden afgesloten en opgeknapt, er kwam een overlastplegeraanpak en een stratenaanpak (Gemeente Groningen, 2012; Snippe et al., 2009). Daarnaast zijn via het Wijkteam vele wijkbewoners actief geworden en betrokken bij achttien fysieke en sociale leefbaarheids- en wijkvernieuwingsinitiatieven.

Doelen

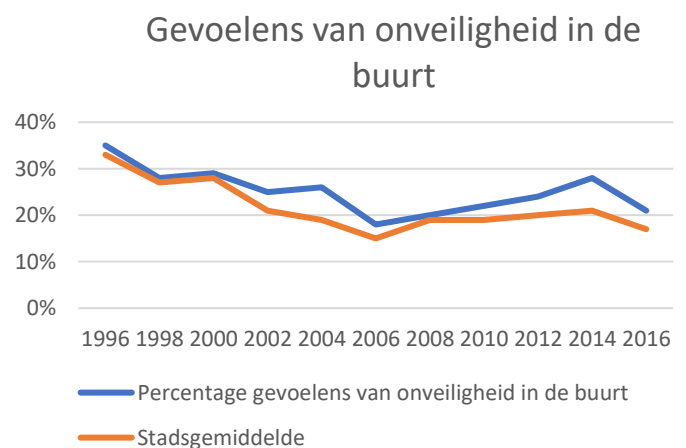
De aftrap van de projecten is gestart na de Publicatie Convenant Wijkvernieuwing (1998) en het Lokaal Akkoord (2002). De meest relevante doelen die hieruit voortkomen zijn het leefbaar houden van de wijken en nieuwe woonmilieus creëren die aantrekkelijk zijn voor de midden- en hogere inkomensgroepen. Dit is vooral van belang in wijken met een eenzijdige woningvoorraad en een verslechterende leefbaarheid, zoals de Oosterparkwijk (Dijkema & Koppens, 1998). Vanaf 2007 geldt het Nieuw Lokaal Akkoord. Ook deze visie zet in op het bouwen van meer woningen om te voldoen aan de toegenomen kwaliteitsvraag, en het werken aan leefbaarheid in de wijk. De doorstroming tussen woningen wordt hiermee beter gefaciliteerd. Om de sociale huursector tegemoet te komen wordt de nadruk gelegd op nieuwbouw en verbetering en niet zozeer op sloop. Wanneer bewoners moeten verhuizen vanwege de wijkvernieuwing hebben ze recht op herhuisvesting en een landelijk vastgestelde verhuiskostenvergoeding. In het akkoord wordt ook beschreven hoe bewoners en instellingen uit de buurt betrokken worden bij vernieuwingen in hun wijk. Hierdoor zal participatie worden verbreed en verdiept (Nieuw Lokaal Akkoord, 2007).

4.4 Bevolkingsveranderingen in de wijk

Terwijl de wijk vanaf 1998 in fysieke zin langzaam verandert, zullen ook op sociaal vlak veranderingen optreden. Door nieuwbouw zullen andere bevolkingsgroepen in de wijk komen wonen die invloed kunnen hebben op bijvoorbeeld de leefbaarheid. Dit wordt beschreven met behulp van CBS data. Allereerst is door de herstructurering het totaal aantal bewoners gegroeid, met ongeveer 1780 in de afgelopen 17 jaar. Daarvan is de grootste relatieve toename te zien in de leeftijdsgroep 0-14 jaar, van 8 naar 10,5%. Er zijn dus meer kinderen in de wijk komen wonen. Het aantal 65-plussers is juist sterk gedaald, van 15% naar 8,5% van de totale bevolking. Dit kan niet zozeer verklaard worden door de herstructurering. Het aandeel alleenstaanden is toegenomen met ongeveer 4%, het percentage huishoudens zonder kinderen is afgenomen met 5%. Opvallend is ook de afname van het aantal personen dat een bijstandsuitkering ontvangt, dit was in 2001 nog 9%, in 2014 nog maar 5%, (CBS Statline, 2012; CBS Statline, 2017).

Tijdens de herstructurering is het percentage koopwoningen toegenomen. In 2009 was dit nog 24%, in 2014 27%. Het totaal aantal woningen is in de periode 2001 tot 2016 toegenomen met bijna 1000 (CBS in uw buurt, 2014; CBS Statline, 2012; CBS Statline 2017).

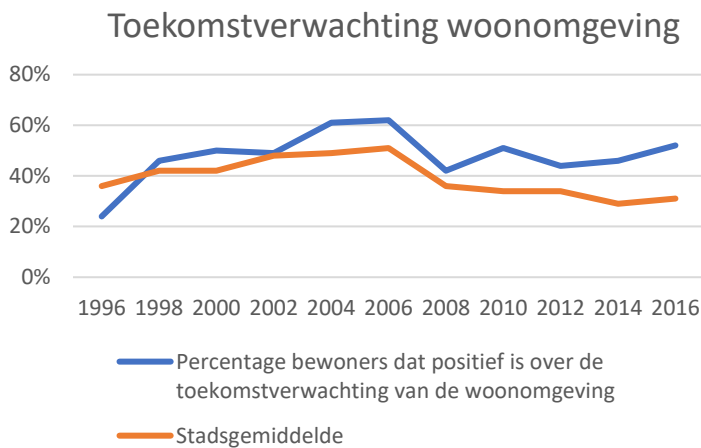
De leefbaarheid in de wijk wordt elke twee jaar gemeten door de gemeente Groningen en uitgebracht in een de Monitor Leefbaarheid en Veiligheid. Wat hierin opvalt is dat het oordeel over de kwaliteit van de woonomgeving is toegenomen onder bewoners, van een 6,8 in 2002 tot een 7,1 in 2012, terwijl de gehechtheid aan de buurt in die periode is afgenomen. Dit was in 2002 64% van de bewoners, in 2012 56%. Daarna is het echter weer toegenomen tot 63% in 2016. Dit is nog wel duidelijk onder het stedelijk gemiddelde van rond de 70%. De fysieke ingrepen die de wijk ondergaan heeft hebben zijn vruchten afgeworpen, de kwaliteit van de woonomgeving is toegenomen. De schommelingen in de gehechtheid aan de buurt kunnen verklaard worden door het feit dat nieuwkomers nog geen

Figuur 3. Gevoelens van onveiligheid in de buurt (Gemeente Groningen, 2016).

sterke binding voelen met de buurt, maar dit na een aantal jaar wel kunnen ontwikkelen (Kleinans, 2005).

De sociale samenhang onder bewoners ligt voor de onderzoeksperiode 2002 tot 2016 rond de 6, wat overeenkomt met het gemiddelde voor de hele stad. Het percentage gevoelens van onveiligheid zijn wel voor de hele periode hoger dan het stadsgemiddelde maar schommelt erg zoals te zien is in figuur 3. Ondanks het in 2009 vastgestelde maatregelenpakket veiligheid, blijft het percentage gevoelens van onveiligheid tot 2014 stijgen.

Figuur 4. Toekomstverwachting woonomgeving (Gemeente Groningen, 2016).

Opmerkelijk is ook de toename van het percentage bewoners dat actief is geweest in de wijk. In 2002 was dit nog 11%, in 2012 26%. De doelstelling om de participatie te verhogen is gehaald, dit is bijvoorbeeld gebeurd door middel van het Wijkteam.

Over de toekomst zijn bewoners van de Oosterparkwijk positief, hier scoren ze duidelijk hoger dan het stadsgemiddelde. Dit is weergegeven in figuur 4 (Gemeente Groningen, 2012; Wijkenquête gemeente Groningen, 2016).

5. Resultaten enquête

5.1 Inleiding

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten uit de enquête uitgelicht. Allereerst worden de algemene variabelen beschreven. Daarna wordt dieper ingegaan op de resultaten wat betreft sociaal kapitaal. Hierbij ligt de focus op twee vergelijkingen. Aan de ene kant het huidige sociaal kapitaal van twee groepen bewoners, de oorspronkelijke en nieuwe. Aan de andere kant het sociaal kapitaal van bewoners rond het jaar 2000 tegenover het sociaal kapitaal van nu. Hiermee worden de laatste twee deelvragen beantwoord.

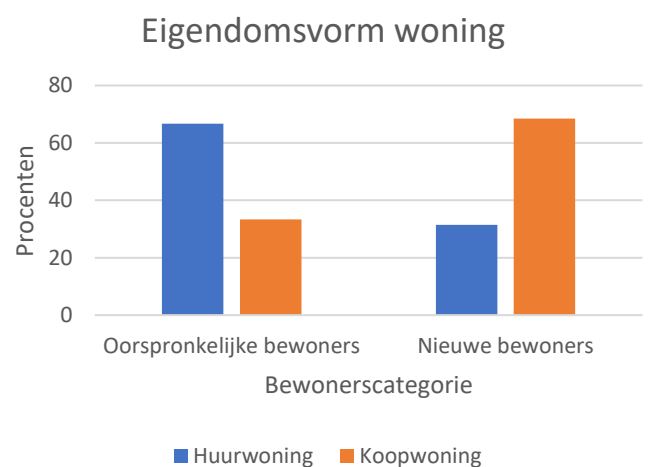
5.2 Algemene variabelen

In totaal zijn 100 enquêtes afgenomen aan de deur. Er zijn meerdere vragen gesteld die een beeld schetsen van de bewoners die de enquête hebben ingevuld. Deze resultaten zijn uitgewerkt in tabel 1.

Kenmerken steekproef (N=100)		Percentage
Tijd in de wijk	1-10 jaar	51%
	10-20 jaar	25%
	20-30 jaar	10%
	29< jaar	14%
Soort woning	Huurwoning	41%
	Koopwoning	59%
Leeftijdsgroep	0-18 jaar	1%
	18-32 jaar	21%
	32-47 jaar	29%
	47-62 jaar	31%
	62-89 jaar	14%
Opleidingsniveau	Lager onderwijs	1%
	Voortgezet onderwijs	8%
	Middelbaar beroepsonderwijs	24%
	Hoger beroepsonderwijs	38%
	Wetenschappelijk onderwijs	24%
Bewonerstype	'Nieuwe bewoners'	72%
	'Oorspronkelijke bewoners'	28%

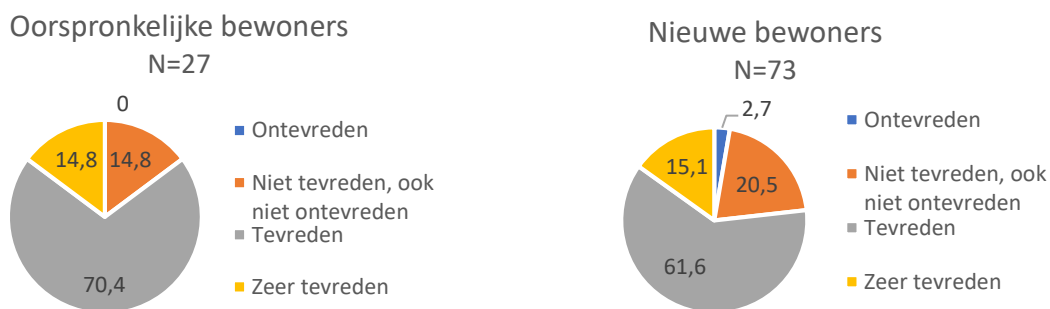
Tabel 1. Kenmerken steekproef (eigen enquête).

Twee variabelen zijn tegen elkaar afgezet in onderstaande grafiek (figuur 5). Een stuk minder oorspronkelijke bewoners hebben de enquête hebben ingevuld (72 nieuwe bewoners tegenover 28 oorspronkelijke bewoners), daarom wordt gebruikgemaakt van percentages. In de figuur valt op dat de nieuwe bewoners vaker een koopwoning bezitten. Dit is in lijn met de gegevens over de herstructurering in de wijk. Nieuwe woningen die de afgelopen tijd zijn gebouwd zijn veelal koopwoningen en ook een aantal straten met sociale huurwoningen zijn opgeknapt en verkocht.

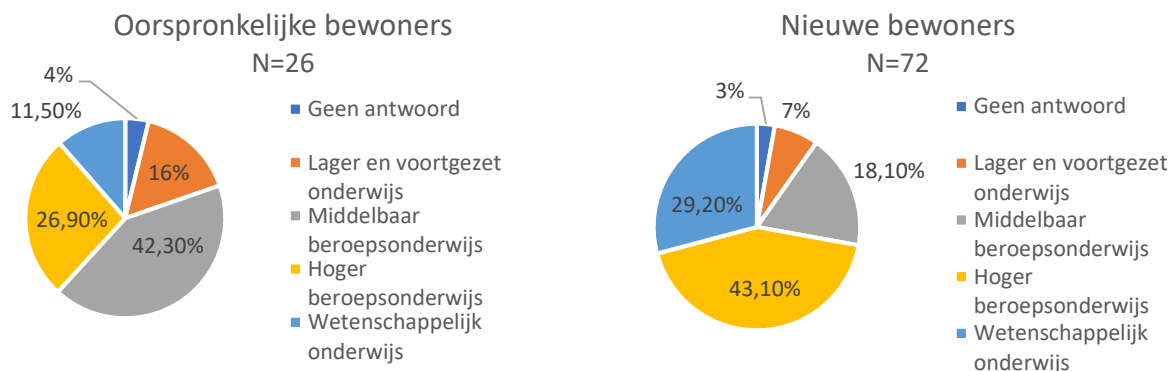
Figuur 5. Eigendomsvorm per onderzoekscategorie

De twee bewonerscategorieën kunnen op meer vlakken tegenover elkaar worden afgezet om een beeld te vormen van de verschillen tussen de twee. In figuur 6 is dit gedaan op basis van de tevredenheid over de Oosterparkwijk. Respondenten konden kiezen uit vijf antwoorden van ontevreden tot en met zeer tevreden. De verschillen tussen de groepen zijn hier niet zo groot. De oorspronkelijke bewoners hebben vaker 'tevreden' geantwoord, de nieuwe bewoners vaker 'niet tevreden, ook niet ontevreden' en 'zeer tevreden'. Over het algemeen zijn de nieuwe bewoners minder tevreden over de wijk. Dit kan verklaard worden omdat nieuwe bewoners die een nieuwbouwhuis hebben gekocht, soms nog in een bouwput wonen of moeten wennen aan de wijk. Oorspronkelijke bewoners zijn, omdat ze er al langer wonen, meer gehecht aan de wijk. Het verband tussen buurtbinding, tevredenheid en de tijd in de wijk is al vaker aangetoond (Brown, et al., 2003).

Figuur 6. Percentages tevredenheid over de wijk.

Figuur 7 laat het hoogst voltooide opleidingsniveau van de twee bewonersgroepen zien. De oorspronkelijke bewoners zijn lager opgeleid dan de nieuwe bewoners, ze hebben een hoger percentage middelbaar beroepsonderwijs en een lager percentage die hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs hebben afgerond.

Figuur 7. Hoogst voltooide opleidingsniveau

Ook de leeftjidsverdeling (figuur 8) laat verschil zien tussen de twee groepen bewoners. Wat duidelijk blijkt is dat de nieuwe bewoners veel jonger zijn, dan de bewoners die al langer in de wijk wonen. Dit kwam ook naar voren in de resultaten van de herstructurering.

Concluderend kan gezegd worden dat de herstructurering wel degelijk effecten heeft gehad in de wijk. De bevolkingssamenstelling is veranderd, en de nieuwe bewoners laten duidelijk verschillen zien in opleiding, eigendomsstijpe en leeftijd.

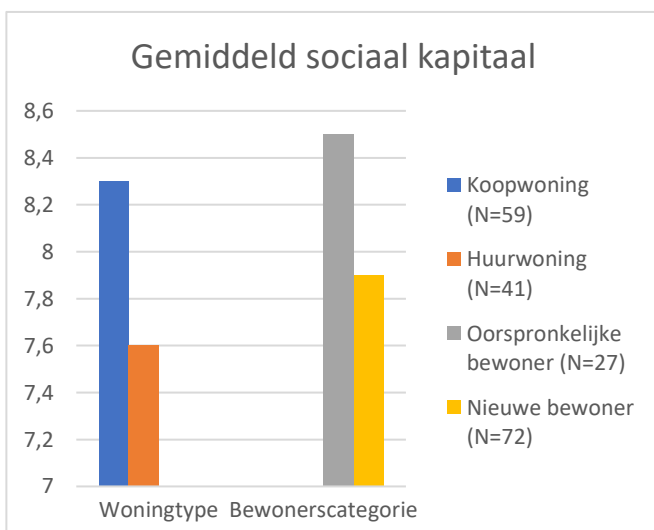

Figuur 8. Leeftijdsverdeling per onderzoekscategorie

5.3 Sociaal kapitaal

In de enquête zijn de zeven afhankelijke variabelen opgenomen die door middel van een of meerdere vragen worden gemeten, en samen antwoord geven op de derde deelvraag. In totaal worden daardoor 15 vragen meegenomen in de analyse voor het sociaal kapitaal. Om te onderzoeken of de algemene variabelen invloed hebben op het sociaal kapitaal van bewoners is een meervoudige lineaire regressie uitgevoerd. In deze regressie vormt het sociaal kapitaal de verklaarde variabele. Deze moet echter eerst berekend worden uit de data van de enquête. Voor elke case wordt een sociaal kapitaal cijfer berekend. Het sociaal kapitaal is niet direct meetbaar, daarom worden verschillende componenten gemeten die theoretisch zijn gelinkt en samen het sociaal kapitaal vormen. Binnen de literatuur komen veel verschillende manieren voor om dit te doen, er is nog geen ‘perfect’ instrument gevonden. Voor dit onderzoek wordt de methode gebaseerd op Kleinhans (2005) en Webster (2006). Omdat twee verschillende bewonersgroepen vergeleken worden, maar ook vergeleken wordt op basis van andere kenmerken berekenen we eerst het sociaal kapitaal van elke individuele case. De data wordt geaggregeerd naar voorbeeld van Webster (2006). Elke component krijgt een eigen ‘count’ cijfer door de som te nemen van alle keren dat het antwoord ‘helemaal mee eens’ of ‘mee eens’ is. Door deze cijfers bij elkaar op te tellen ontstaat een cijfer tussen de 0 en 15 omdat de componenten gemeten worden door middel van 15 vragen. Hierbij geldt dat 15 een hoog en 0 een laag sociaal kapitaal betekent.

Voor het sociaal kapitaal cijfer berekend kan worden moet eerst gekeken worden of de verschillende enquête vragen over meerdere variabelen samen één schaal, het sociaal kapitaal cijfer mogen vormen. Dit is gedaan met behulp van Cronbach’s Alpha. Over het algemeen geldt dat wanneer Cronbach’s Alpha > 0.7 de vragen samen een schaal mogen vormen. Deze berekening is gedaan voor zowel het

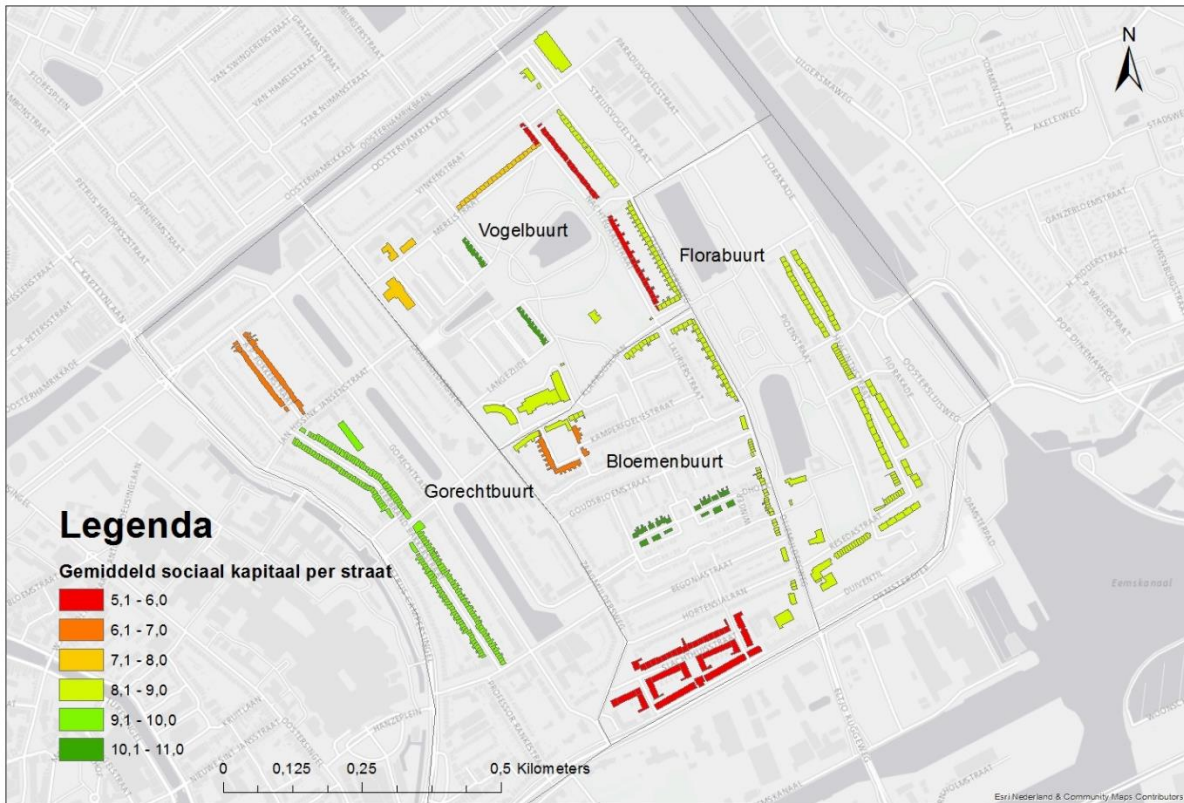

huidige sociaal kapitaal cijfer als die van rond 2000. Cronbach’s alpha is voor het huidig sociaal kapitaal cijfer 0,866 en voor het pre sociaal kapitaal cijfer 0,829. Deze voldoet dus aan de eisen.

Het sociaal kapitaal cijfer kan worden afgezet tegen de verschillende categorieën. Dit is te zien in figuur 9. Er is verschil te zien tussen het sociaal kapitaal van bewoners die in huur- of koopwoningen wonen, en tussen nieuwe en oorspronkelijke bewoners.

Figuur 9. Gemiddeld sociaal kapitaal voor verschillende categorieën.

De ruimtelijke spreiding van sociaal kapitaal is op onderstaande kaart (figuur 10) te zien. Het gemiddelde sociaal kapitaal cijfer is per straat geïllustreerd.

Figuur 10. Gemiddeld sociaal kapitaal per straat in de Oosterparkwijk.

Uit de verzamelde data komen twee vergelijkingen naar voren, allereerst het huidige en vorig sociaal kapitaal van de oorspronkelijke bewoners, daarnaast het verschil in huidig sociaal kapitaal tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners. Er wordt voor nu eerst gefocust op de eerste vergelijking. Deze is getoetst door middel van een Wilcoxon rangtekentoets, vanwege het kleine aantal respondenten (tabel 2).

Tabel 2: Uitkomst Wilcoxon rangtekentoets (N=27)		
	Z	Significantie (2-tailed)
Paar: pre-sociaal kapitaal – huidig sociaal kapitaal	-1.524	0,128

De nulhypothese luidt: ‘Er bestaat geen verschil tussen het populatiegemiddelde van het sociaal kapitaal van rond 2000 en het huidige sociaal kapitaal’. $P > 0,05$ en dus wordt de nulhypothese aangenomen. Er is geen verschil geconstateerd tussen het vorig en huidig sociaal kapitaal van bewoners.

De volgende toets heeft betrekking op de beantwoording van de vierde deelvraag, en de tweede vergelijking wordt onderzocht. Er wordt bekeken of er verband is tussen de gemeten variabelen en het sociaal kapitaal. Allereerst is een meervoudige lineaire regressie uitgevoerd, deze is weergegeven in tabel 3. In het eerste model is als verklarende (dummy)variabele ‘bewonerscategorie’ opgenomen. In het tweede model zijn andere variabelen toegevoegd, waarvan ‘eigendomsstypen’ en ‘opleiding’, opnieuw zijn gecodeerd en toegevoegd als dummies omdat het nominale variabelen betreft. Als referentiecategorie zijn ‘lager onderwijs’ en ‘oorspronkelijke bewoner’ gekozen. Deze zijn dus uit de regressie weggelaten.

De nulhypothese die hoort bij het eerste model hoort luidt als volgt: in de populatie bestaat geen positief lineair verband tussen het sociaal kapitaal en de bewonerscategorie. Uit de meervoudige regressie blijkt model 1 en de variabele 'bewonerscategorie' beide niet significant zijn. De nulhypothese wordt aangenomen, er is geen verband aangetoond tussen het sociaal kapitaal en de categorie waartoe een bewoner hoort.

Uit het tweede model blijkt dat er een positief verband is tussen sociaal kapitaal, en middelbaar- en hoger onderwijs want $p < 0,05$. De verschillen tussen de laatste twee zijn echter gering, daarom wordt in model 3 'middelbaar onderwijs' als referentiecategorie genomen.

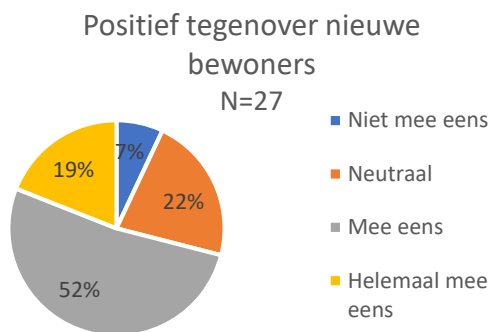
Tabel 3: Uitkomsten meervoudige lineaire regressie			
Huidig sociaal kapitaal			
	Model 1	Model 2	Model 3
Bewonerscategorie			
- Nieuwe bewoner (referentiecategorie)	0	0	0
- Oorspronkelijke bewoner	0.541	-0.182	-0.182
Tevredenheid over de wijk		1.734**	1.734**
Tevredenheid over de woning		1.475*	1.475*
Tijd in de wijk		0.060	0.060
Leeftijd		-0.49	-0.49
Eigendomstype			
- Huurwoning (referentiecategorie)		0	0
- Koopwoning		-0.124	-0.124
Opleiding			
- Lager onderwijs (referentiecategorie model 2)		0	-2.783*
- Middelbaar onderwijs (referentiecategorie model 3)		2.783*	0
- Hoger onderwijs		2.678*	-0.105
Constant	7.899***	-5.974*	-3.191
R-kwadraat	0.005	0.288***	0.288***
N	94	94	94

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.005$, * $p < 0.05$

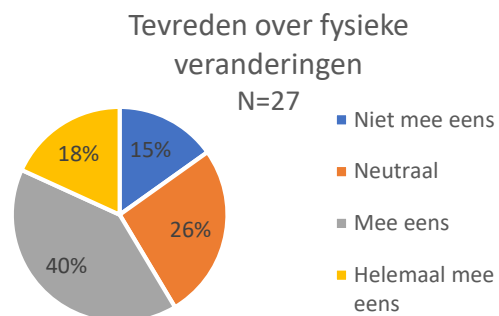
De nulhypothese die bij het derde model hoort luidt als volgt: in de populatie bestaat geen positief lineair verband tussen het sociaal kapitaal aan de ene kant en de verklarende variabelen aan de andere kant. Wanneer we uitgaan van het standaard significantieniveau ($p < 0,05$) is het model als geheel significant. 28,8% van de variantie in sociaal kapitaal wordt verklaard door het model. De significante individuele variabelen zijn 'tevredenheid over de wijk', 'tevredenheid over de woning' en 'opleiding'. Op basis van deze gegevens wordt de nulhypothese verworpen en kan de conclusie worden getrokken dat er een positief verband is tussen de tevredenheid over de wijk, tevredenheid over de woning en opleiding en het sociaal kapitaal. Wanneer bewoners meer tevreden zijn over de wijk of hun woning bezitten zij over een hoger sociaal kapitaal. Daarnaast geldt dat wanneer bewoners middelbaar- of hoger opgeleid zijn, ze over meer sociaal kapitaal beschikken dan bewoners die lager onderwijs hebben afgerond. Uit model 3 blijkt dat het verschil tussen middelbaar- en hoger opgeleiden niet significant is.

Hoewel geen verband is gevonden tussen het sociaal kapitaal, is er wel interessante data gevonden over de perceptie van oorspronkelijke bewoners. Hoe zij tegenover de nieuwe bewoners staan is weergegeven in figuur 11 en 12.

Figuur 11. Stelling: Ik sta positief tegenover bewoners die nieuw zijn in de wijk.

Figuur 12. Stelling: Ik ben tevreden over de fysieke veranderingen die de wijk heeft ondergaan de afgelopen 20 jaar.

Hieruit blijkt dat niet alle bewoners tevreden zijn met de veranderingen. Vooral over de fysieke veranderingen zijn 15% van de respondenten niet tevreden, ook heeft 26% heeft neutraal geantwoord. Uit de data blijkt wel dat de meerderheid van de respondenten, 54%, vindt dat de wijk in het afgelopen jaar over het algemeen vooruit is gegaan.

6. Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk worden de theoretische en empirische bevindingen aan elkaar gekoppeld, de conclusies worden verbonden aan de onderzoeksvragen en het conceptueel model en uiteindelijk gerelateerd aan doel van dit onderzoek. Het onderzoeksdoel is om door middel van het meten van sociaal kapitaal in de Oosterparkwijk te stellen of door de herstructurering sociale veranderingen zijn voorgekomen in de afgelopen 20 jaar. Afsluitend wordt kritisch gereflecteerd op de uitkomsten en methoden van dit onderzoek.

6.1 Beantwoording hoofdvraag en deelvragen

Aan het begin van dit onderzoek is de volgende hoofdvraag opgesteld: Wat zijn de verschillen wat betreft sociaal kapitaal voor de bewoners voor en na wijkvernieuwing in de Oosterparkwijk? Daarbij zijn vier deelvragen opgesteld, die in de volgende paragrafen beantwoordt worden. Uit de resultaten blijkt dat geen verschil bestaat in sociaal kapitaal van bewoners voor en na de wijkvernieuwingen. Dit wordt verder toegelicht in paragraaf 6.3.

6.2 Herstructurering

De eerste twee deelvragen behandelen de herstructurering in de Oosterparkwijk de afgelopen 20 jaar. Uit de resultaten blijkt dat meerdere gebieden zijn bebouwd de afgelopen jaren, en dat ook straten zijn gerenoveerd. Bij de een werden dit koophuizen, bij andere bleven het sociale huur woningen. Over het algemeen kan gezegd worden dat qua bebouwing veel veranderd is. Uit het lokaal Akkoord (2002) en het Nieuw Lokaal Akkoord (2007) blijkt dat de gemeente mikte op het creëren van nieuwe woonmilieus om wijken met een eenzijdige woningvoorraad op te knappen. Er is inderdaad veel gebouwd, hoewel het percentage koopwoningen niet heel veel is gestegen.

Ook zijn de sociale veranderingen onderzocht die de Oosterparkwijk de afgelopen 20 jaar heeft ondergaan. Het aantal inwoners is toegenomen met 1720, de leeftijdsverdeling is veranderd, er zijn meer jonge kinderen in de wijk en juist minder 65-plussers. Ook is het aantal personen met een bijstandsuitkering gedaald. Uit de wijkenquêtes van de gemeente Groningen bleek dat de kwaliteit van de woonomgeving is toegenomen, terwijl de gehechtheid aan de buurt niet zo'n stijgende lijn laat zien. Ook de gevoelens van onveiligheid zijn afgenomen. De participatie in de wijk is juist gestegen.

Tenslotte valt een lijn te trekken tussen de doelen van herstructurering en de gevonden data. Uit de analyse blijkt dat de gewenste gevolgen zich richten op het differentiëren van de woningvoorraad en het verbeteren van de leefbaarheid en participatie. Dit laatste is zeker gelukt, blijkt uit de analyse. De participatie is in 10 jaar tijd toegenomen met 15%. Het differentiëren is in mindere mate ook gebeurd. Er zijn iets meer koopwoningen dan voorheen (3% in 5 jaar). Tenslotte wordt de leefbaarheid elke twee jaar gemeten en uitgebracht door de gemeente in de Monitor Leefbaarheid en Veiligheid. Hieruit blijkt dat de wijk nog wel onder gemiddeld scoort op leefbaarheid maar dat de laatste jaren wel een duidelijke verbetering is te zien. Het blijkt dus dat de gewenste effecten van herstructurering zich wel degelijk voordoen. Ook zijn de veranderingen terug te zien in de bevolkingssamenstelling. De nieuwe bewoners zijn vaker hoger opgeleid, hebben een lagere leeftijd en bezitten vaker een koopwoning dan de oorspronkelijke bewoners.

6.3 Sociaal kapitaal

De derde en vierde deelvraag behandelen het sociaal kapitaal van bewoners Er is geen verschil aangetoond wat in het sociaal kapitaal van bewoners rond het jaar 2000, toen de herstructurering in gang werd gezet, en het sociaal kapitaal van nu. Dit is gedaan door het sociaal kapitaal cijfer te berekenen op twee punten in de tijd. Er kan niet gesteld worden dat het sociaal kapitaal door de herstructurering is verbeterd of verslechterd.

Daarnaast zijn de twee bewonerscategorieën tegen elkaar afgezet. Het verschil in sociaal kapitaal is niet significant. De sociale verschillen zijn echter wel duidelijk zichtbaar. Wanneer we de twee categorieën, oorspronkelijke en nieuwe bewoners, vergelijken zien we verschillen in opleiding en eigendom van de woning. Dat het verschil niet significant is werd bevestigd in de regressieanalyse. Hieruit bleek dat de variabelen leeftijd en eigendomsvorm van de woning geen invloed hebben op het sociaal kapitaal van bewoners.

6.4 Herstructurering en sociaal kapitaal

Uit de meervoudige regressieanalyse is duidelijk geworden welke factoren van invloed zijn op het sociaal kapitaal van bewoners. De variabelen tevredenheid over wijk, tevredenheid over de woning en hoogst voltooide opleiding hebben een positieve invloed op het sociaal kapitaal.

Hoewel meer dan de helft van de bewoners positief is over de fysieke veranderingen die de wijk heeft ondergaan, meer dan twee-derde van de oorspronkelijke bewoners blij is met de nieuwe bewoners, en veel bewoners optimistisch zijn over de toekomst, kunnen een aantal conclusies worden getrokken die toekomstig beleid kunnen verbeteren. Sociaal kapitaal blijkt een goede indicator te zijn voor de algehele gesteldheid van een wijk. Het blijkt dat sociaal kapitaal wordt beïnvloed door kenmerken van bewoners en van de wijk zelf. Het sociaal kapitaal is dus, tot op zekere hoogte, maakbaar. Door hierop in te spelen kunnen gemeenten duidelijke doelstellingen creëren om wijken te verbeteren.

Het blijkt dat wanneer bewoners tevreden zijn over de wijk en hun woning, het sociaal kapitaal verhoogd wordt. Ook bewoners die middelbaar- en hoger opgeleid zijn hebben een verhoogd sociaal kapitaal. Het heeft dus zin om de kwaliteit van wijk en woning hoog te houden, en midden- en hoge inkomensgroepen een kans te geven op de lokale woningmarkt.

6.5 Reflectie

De conclusie dat geen verschil bestaat in sociaal kapitaal voor en na de herstructurering is ook in andere onderzoeken terug te zien. Kleinhans et al. (2000) zien dat gemengd wonen niet automatisch leidt tot gemengd leven. De geherstructureerde wijk zal wat betreft sociaal kapitaal dus niet perse hoger scoren dan voor de herstructurering. De weinige integratie heeft immers invloed op sociaal kapitaal door middel van de componenten vertrouwen, aansluiting en toegang tot hulpbronnen. Beckhoven en van Kempen (2003) zien ook de sociale cohesie niet verbeteren na herstructurering. Wel blijkt uit hun onderzoek dat het imago van de wijk wordt verhoogd en de omgeving meer gewaardeerd wordt door bewoners. Dit komt overeen met de gevonden resultaten over de verhoogde waardering van de omgeving.

Dat een hogere score op tevredenheid over de wijk en een hogere opleiding meer sociaal kapitaal betekent is in lijn met het onderzoek van Kleinhans (2005), hierin wordt een positief verband gevonden tussen de buurtkwaliteit en het sociaal kapitaal. Ook wordt echter een verband gevonden tussen de eigendomsverhouding (huur- of koopwoning). Opvallend is dat dit uit deze analyse niet is gebleken. De uitkomst dat leeftijd geen verband heeft met sociaal kapitaal komt wel overeen met eerder onderzoek (Kleinhans, 2005; Karsten & Van Kempen, 2001).

Waarom dit onderzoek deze uitkomst niet heeft kan verklaard worden door de datakwaliteit, deze blijkt niet helemaal overeen te komen met de werkelijkheid. Er is een kans dat respondenten hebben ingevuld wat zij denken dat moreel juist is, ook kan het te kleine aantal oorspronkelijke bewoners dat de enquête heeft ingevuld een reden zijn. Daarnaast laat het sociaal kapitaal zich lastig meten, binnen de literatuur is hier geen perfect instrument voor gevonden. Dit komt de representativiteit en validiteit van de data niet ten goede. Daarnaast bleken na een aantal gesprekken aan de deur, vooral met de echte Oosterparkers, familiebanden een grote rol te spelen in de wijk. Dit is niet meegenomen in dit

onderzoek, maar houdt in verschillende andere onderzoeken ook verband met sociaal kapitaal (Forrest & Kearns, 2001; Bullen & Onyx, 2005).

Voor eventuele vervolgonderzoeken is het dan ook van belang om een algemeen geldend instrument te ontwikkelen die sociaal kapitaal meet. Alleen dan kunnen de resultaten binnen de literatuur goed vergeleken worden. Daarnaast zou het voor volgende onderzoeken van belang zijn om wellicht meer data te verkrijgen over oorspronkelijke bewoners van de wijk. Niet alleen extra respondenten in deze categorie maar ook bijvoorbeeld diepte interviews met enkele bewoners zouden belangrijke data kunnen opleveren voor onderzoek naar herstructurering. Dit is al in kleine mate naar voren gekomen in het tekstvak van de enquête, waar meerdere bewoners schrijven over bijvoorbeeld de weinige interactie tussen de bewoners van koop- en huurwoningen, en de verandering van de Oosterparkwijk als 'volksbuurt' naar straten waar bewoners heel erg op zichzelf zijn. Door bewoners het woord te geven kan de diepgang worden vergroot.

7. Literatuur

- Arthurson, K. (2002). Creating Inclusive Communities through Balancing Social Mix: A Critical Relationship or Tenuous Link? *Urban Policy and Research*, 20(3), 245-261.
- Beckhoven, E. van & Kempen, R. van (2003). Social Effects of Urban Restructuring: A Case Study in Amsterdam and Utrecht, the Netherlands. *Housing studies*, 18(6), 853-875.
- Bergh, D. van den, Schuijn, H., Kremer, N. & Baas, S. (2010). *Kleurrijke volksbuurten*. Rapport. Groningen-Rotterdam: Rijksuniversiteit Groningen/Intraval.
- Bourdieu, P. (1986). Forms of capital. In: J. G. Richardson (Red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). New York: Greenwood Press.
- Brown, B., Perkins, D.D. & Brown, G. (2003). Place attachment in a revitalizing neighborhood: Individual and block levels of analysis. *Journal of Environmental Psychology*, (23), 259-271.
- Bullen, P. & Onyx, J. (2005). *Measuring Social Capital in Five Communities in NSW: A Practitioner's Guide*. Coogee: Management Alternatives Pty Ltd.
- CBS in uw buurt (2014). *Oosterparkwijk – in cijfers*. Geraadpleegd op 03-12-17 via <http://cbsinuwbuurt.nl>
- CBS Statline (2012). *Kerncijfers wijken en buurten 2001*. Geraadpleegd op 04-12-17 via <http://statline.cbs.nl/Statweb/>.
- CBS Statline (2017). *Kerncijfers wijken en buurten 2017*. Geraadpleegd op 04-12-17 via <http://statline.cbs.nl/Statweb/>.
- Clifford, N., French, S. & Valentine, G. (2010). *Key Methods in Geography*. Second Edition. Londen: SAGE Publications Ltd.
- Coleman, J.S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Deliens, L. & Goor, H. van (1984). Retrospectieve vertekening in interviews. Een empirisch onderzoek naar het gebruik van interviews bij het opsporen van beleidsprocessen uit het recente verleden. *Sociologische Gids*, 31(5), 390-441.
- Dijkema, T. & Koppens, T. (1998). *Noord-Westen-wind in Vinkhuizen: Tweede rapportage wijkontwikkeling Groningen*. Rapport 2. Amsterdam: DSP/RIGO.
- Feldman, T.R. & Assaf, S. (1999). Social Capital: Conceptual Frameworks and Empirical Evidence. *Social Capital Initiative Working Paper Series*, 5.
- Ferlander, S. (2007). The Importance of Different Forms of Social Capital for Health. *Acta Sociologica*, 50(2), 115-128.

- Flint, J. & Kearns, A. (2006). Housing, Neighbourhood Renewal and Social Capital: The Case of Registered Social Landlords in Scotland. *International Journal of Housing Policy*, 6(1), 31-54.
- Forrest, R. & Kearns, A. (2006). Social Cohesion and Multilevel Urban Governance. *Urban studies*, 5(6), 995-1017.
- Forrest, R. & Kearns, A. (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: the social virtues and the creation of prosperity*. New York: The Free Press.
- Gaag, M. van der & Snijders, T. (2002). *An approach to the measurement of individual social capital*. Groningen: University of Groningen.
- Gemeente Groningen (1998). *Convenant Wijkvernieuwing*.
- Gemeente Groningen (2002). *Lokaal Akkoord*.
- Gemeente Groningen (2007). *Nieuw Lokaal Akkoord*.
- Gemeente Groningen (2010). *Wijkanalyse Oosterparkwijk: Op het goede spoor*.
- Gemeente Groningen (2012). *Bestemmingsplan Oosterparkwijk*.
- Gemeente Groningen (2012). *Monitor leefbaarheid en veiligheid*.
- Gemeente Groningen (2016). *Wijkenquête*.
- Hart, J. de (2002). *Zekere banden Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Hooghe, M. (1999). Participatie en de vorming van sociaal kapitaal. *Sociologische Gids*, 46, 494-517.
- Jansen, B. (1999). *Naoorlogse ruimtelijke ontwikkeling van de stad Groningen: Oosterparkwijk (1947-1964), planvorming, beschrijving en analyse*. Groningen: Bureau ArEA.
- Karsten, L. & Kempen, E. van (2001). Middenklassegezinnen in herstructureringswijken. *Beleid en Maatschappij*, 28(1), 18-29.
- Kleinans, R.J., Veldboer, L. & Duyvendak, J.W. (2000). *Integratie door differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen*. Den Haag/Rotterdam: Ministerie VROM/Erasmus Universiteit.
- Kleinans, R.J. (2005). *Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting*. Delft: Onderzoeksinstituut OTB/DUP science.
- Kruythoff, H.M. & Haars, A. (2002). *Herdifferentiatie van de woningvoorraad: Inventarisatie Meerjarenontwikkelingsprogramma's G30*. Delft: Onderzoeksinstituut OTB/DUP science.

Larsen, H.G. & Hansen, H.L. (2008). Gentrification—Gentle or Traumatic? Urban Renewal Policies and Socioeconomic Transformations in Copenhagen. *Urban Studies*, 45(12), 2429-2448.

Lelieveldt, H. (2004). Helping Citizens Help Themselves: Neighborhood Improvement Programs and the Impact of Social Networks, Trust, and Norms on Neighborhood Oriented Forms of Participation. *Urban Affairs Review*, 39(5), 521-551.

Lin, N. (2001). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mat, J. (1998). Oosterparkers wanen zich in getto. *NRC Handelsblad*, 02-01-98.

Ministerie van VROM (1997). *Nota Stedelijke Vernieuwing*. Den Haag: Ministerie van VROM.

Morrow, V. (1999). Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: a critical review. *Sociological Review*, 47, 745– 765.

Pennen, T. van der (2004). *Wie is de Baas? Over ruimte geven en ruimte nemen in de stedelijke vernieuwing*. Essay. Delft/Utrecht: TU Delft/NIZW.

Pinkster, F., Völker, B. & Flap, H. (2008). Inequality in social capital between migrants and natives in the Netherlands. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 48, 325-350.

Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.

Priemus, H., Kleinhans, R. & Engbersen, G. (2007). Understanding Social Capital in Recently Restructured Urban Neighbourhoods: Two Case Studies in Rotterdam. *Urban studies*, 44(5/6), 1069-1091.

Putnam, R.D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Putnam, R.D. (1996). Tuning in, tuning out: the strange disappearance of social capital in America. *PS Political Science and Politics*, 28(4), 664-683.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Sampson, R. & Raudenbush, S. (1999). Systematic social observation of public spaces: a new look at disorder in urban neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105, 603-651.

Snippe, J., Zwieten, M. van & Bieleman, B. (2009). *Maatregelenpakket Veiligheid Oude Wijken Groningen*. Rapport. Groningen-Rotterdam: IntraVal.

Sorgdrager, M. (2017). Yuppen komen niet in Bar Gezellig. *Dagblad van het Noorden*, 07-12-17.

Sudman, S., & Bradburn, N.M. (1974). *Response effects in surveys. A review and synthesis*. Chicago: Aldine publishing company.

Veldboer, L. & Kleinhans, R.J. (2013). Smooth Cohabitation in Amsterdam? The Impact of Increased Tenure Mix on Overall Neighborhood Confidence. *Geography Research Forum*, 33, 91-110.

Versloot, C., Verkerk, M. & Haften, M. van (2011). Verslag restauraties in 2010. In R.H. Alma (Red.), *Hervonden stad 2011* (pp. 64-67). Groningen: Monument en Materiaal.

Webster, R. (2006). *The dimensions of social capital*. Florida: University of Central Florida.

Enquête: sociaal kapitaal in de Oosterparkwijk

Student: Lotte Nieuwschepen
Begeleider: B.J. Wind
Faculteit ruimtelijke wetenschappen
Bachelor scriptie technische planologie

Contactgegevens voor vragen en/of opmerkingen
Email: c.r.nieuwschepen@student.rug.nl

Beste inwoner/inwoonster van de Oosterparkwijk,

Deze enquête is onderdeel van mijn afstudeeronderzoek voor de studie technische planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. In het onderzoek wordt het sociaal kapitaal in de Oosterparkwijk in de afgelopen 20 jaar onderzocht. In die tijd is er namelijk veel veranderd in de wijk.

Sociaal kapitaal omvat verschillende onderdelen zoals veiligheid, vertrouwen en sociale banden en is daarom een goede indicator voor de sociale situatie in de wijk.

Het invullen van de enquête duurt ongeveer 10 minuten. De verzamelde gegevens zullen vertrouwelijk worden behandeld en geanonimiseerd worden verwerkt. Mocht u geïnteresseerd zijn in de uitkomst van het onderzoek, dan kunt u aan het einde van de enquête uw e-mail adres invullen. U krijgt dan begin februari de uitkomst van het onderzoek via de mail toegestuurd.

Mocht u nog vragen hebben kunt u mij bereiken via c.r.nieuwschepen@student.rug.nl of mijn begeleider Barend Wind via B.J.Wind@rug.nl.

Alvast bedankt voor uw medewerking!

Lotte Nieuwschepen

Deel 1

1. Hoe lang woont u al op dit adres?

... jaar ... maanden

2. Hoe lang woont u al in de Oosterparkwijk?

... jaar ... maanden

3. Bent u binnen de Oosterparkwijk verhuisd naar een andere woning tijdens de sloop en nieuwbouw die hebben plaatsgevonden de afgelopen 20 jaar?

- Ja
- Nee
- Niet van toepassing

4. Woont u nu in een huurwoning of koopwoning?

- Huurwoning (sociale sector)
- Huurwoning (vrije sector)
- Koopwoning

5. In wat voor type woning woont u nu?

- Ik woon bij familie of kennissen in huis
- Kamer of pension
- Eengezinswoning
- Maisonnettewoning, etagewoning of appartement
- Beneden- of bovenwoning
- Seniorenwoning
- Anders, namelijk: .....

6. Op een schaal van zeer tevreden naar zeer ontevreden, wat vindt u van uw huidige woning?

- Zeer tevreden
- Tevreden
- Niet tevreden, maar ook niet ontevreden
- Ontevreden
- Zeer ontevreden

7. En hoe tevreden bent u over deze wijk?

- Zeer tevreden
- Tevreden
- Niet tevreden, maar ook niet ontevreden
- Ontevreden
- Zeer ontevreden

Wanneer u voor het jaar 2000 al in de Oosterparkwijk woonde, vult u dan alstublieft de volgende vragen in. Wanneer dit niet het geval is kunt u verder gaan met deel 3 (blz. 6).

Deel 2

De volgende vragen gaan over de situatie van de wijk rond het jaar 2000. Probeer u alstublieft zo goed mogelijk de vragen in te vullen. Wanneer u het niet meer weet is het geen probleem om een vraag over te slaan.

8. In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken? (Per uitspraak slechts één hokje aankruisen)

<u>Hulpbronnen</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
A. Stel dat u dringend wat contant geld had moeten lenen omdat uw pinpas gestolen was. U kon altijd terecht bij iemand uit de buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
B. In geval van nood kon ik altijd iemand in de buurt om hulp vragen.	☐	☐	☐	☐	☐
C. Bij problemen kreeg ik van buurtbewoners steun.	☐	☐	☐	☐	☐
D. Ik vond het belangrijk om buurtbewoners te helpen als dat nodig was (denk bijvoorbeeld aan helpen met boodschappen doen, het oppassen op de kinderen of het uitlenen van gereedschap).	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Participatie</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
E. In veel wijken wordt aan bewoners gevraagd of zij willen meewerken aan activiteiten om de wijk te verbeteren. Ik had mij hier destijds graag actief voor ingezet.	☐	☐	☐	☐	☐

<u>Verenigingsactiviteiten</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
F. Ik heb mij ingezet voor een buurt- of bewonersvereniging.	☐	☐	☐	☐	☐
<hr/>					
<u>Aansluiting</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
G. Het was gemakkelijk om contact te krijgen met de mensen in de Oosterparkwijk.	☐	☐	☐	☐	☐
H. Ik voelde mij thuis in deze wijk.	☐	☐	☐	☐	☐
<hr/>					
<u>Normen en waarden</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
M. Als ik een andere buurtbewoner ergens mee hielp, verwachtte ik dat diegene een keer iets terug deed voor mij.	☐	☐	☐	☐	☐
N. De bewoners van de Oosterparkwijk hielden rekening met elkaar.	☐	☐	☐	☐	☐
O. Het was belangrijk dat bewoners van de Oosterparkwijk contact hadden met elkaar.	☐	☐	☐	☐	☐

<u>Veiligheid</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
K. In de Oosterparkwijk waren er geen spanningen tussen de nieuwkomers en de mensen die er al langer woonden.	☐	☐	☐	☐	☐
L. Ik vond het niet vervelend of eng om hier 's avonds over straat te lopen.	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Vertrouwen</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
I. In de Oosterparkwijk gingen we op een prettige manier met elkaar om.	☐	☐	☐	☐	☐
J. Over het algemeen waren bewoners van de Oosterparkwijk te vertrouwen.	☐	☐	☐	☐	☐

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling?

9. Ik sta positief tegenover bewoners die nieuw zijn in deze wijk.

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Niet mee eens
- Helemaal niet mee eens

10. Ik ben tevreden over de fysieke veranderingen die de wijk heeft ondergaan de afgelopen 20 jaar.

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Niet mee eens
- Helemaal niet mee eens

Deel 3

11. In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken? (Per uitspraak slechts één hokje aankruisen).

<u>Hulpbronnen</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
A. Stel dat u dringend wat contant geld zou moeten lenen omdat uw pinpas gestolen is, u kunt dan altijd terecht bij iemand in de buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
B. In geval van nood kan ik altijd iemand in de buurt om hulp vragen.	☐	☐	☐	☐	☐
A. Bij problemen krijg ik van buurtbewoners steun.	☐	☐	☐	☐	☐
D. Het is belangrijk dat ik zelf buurtbewoners help als dat nodig is (denk bijvoorbeeld aan helpen met boodschappen doen, het oppassen op de kinderen of het uitlenen van gereedschap).	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Participatie</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
E. In veel wijken wordt aan bewoners gevraagd of zij willen meewerken aan activiteiten om de wijk te verbeteren. Ik zou mij hier actief voor willen inzetten.	☐	☐	☐	☐	☐

<u>Verenigingsactiviteiten</u>	helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens
--------------------------------	----------------------	----------	----------	------------------	------------------------------

F. Ik zet me in voor een buurt- of bewonersvereniging.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

<u>Aansluiting</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
--------------------	----------------------	----------	----------	------------------	------------------------------

G. Het is gemakkelijk om contact te krijgen met de mensen in de Oosterparkwijk.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

H. Ik voel mij thuis in deze wijk.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

<u>Normen en waarden</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
--------------------------	----------------------	----------	----------	------------------	------------------------------

M. Als ik een andere buurtbewoner ergens mee help, verwacht ik dat die een keer iets terugdoet voor mij.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

N. De bewoners van de Oosterparkwijk houden rekening met elkaar.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

O. Het is van belang dat bewoners van de Oosterparkwijk contact hebben met elkaar.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

<u>Veiligheid</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
-------------------	----------------------	----------	----------	------------------	------------------------------

K. In de Oosterparkwijk zijn er geen spanningen tussen de nieuwkomers en de mensen die hier al langer wonen.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

L. Ik vind het niet vervelend of eng om hier 's avonds over straat te lopen.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

<u>Vertrouwen</u>	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
-------------------	----------------------	----------	----------	------------------	------------------------------

I. In de Oosterparkwijk gaan we op een prettige manier met elkaar om.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

J. Over het algemeen zijn bewoners van de Oosterparkwijk te vertrouwen.

☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Deel 4

12. Bent u het eens met de stelling: 'ik wil meer koopwoningen in de wijk'?

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Niet mee eens
- Helemaal niet mee eens

13. Bent u het eens met de stelling: 'ik wil meer sociale huurwoningen in de wijk'?

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Niet mee eens
- Helemaal niet mee eens

14. Bent u het eens met de stelling: 'ik ben blij met de veranderingen die de wijk ondergaat'?

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Niet mee eens
- Helemaal niet mee eens

15. Welk rapportcijfer zou u aan de Oosterparkwijk willen geven?

Ik geef een .....

16. Vindt u dat de Oosterparkwijk in het afgelopen jaar vooruit of achteruit is gegaan?

- Vooruit
- Neutraal
- Achteruit

17. Wat is uw geboortjaar?

.....

18. Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

- Lager onderwijs
- Voortgezet onderwijs
- Middelbaar beroepsonderwijs
- Hoger beroepsonderwijs
- Wetenschappelijk onderwijs
- Geen antwoord

19. Wat is uw postcode en straat? (Deze gegevens worden alleen gebruikt om verschillen binnen de wijk aan te kunnen geven).

Postcode: .....

Straat: .....

20. Heeft u in deze enquête nog iets gemist of wilt u nog iets kwijt? Dan kunt u dat in het tekst vak opschrijven:

Bedankt voor het invullen van deze enquête.

Indien u geïnteresseerd ben in de uitkomsten van het onderzoek kunt u hier uw email adres invullen:

.....